

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav politologie

Diplomová práce

Proměny světového řádu a humanitarismus

Transformations of World Order and Humanitarianism

Bc. Jan Kárník

Praha 2016

Vedoucí práce: prof. Dr. Pavel Barša, M.A., Ph.D.

Poděkování

V první řadě bych chtěl poděkovat rodičům za jejich podporu. Můj dík patří rozhodně také panu prof. Baršovi, jehož přístup byl velice vstřícný a naše konverzace byly jak pro základní uchopení tématu, tak pro dokončení práce zásadní. V neposlední řadě bych chtěl také poděkovat Barboře Šiklové za její podporu a trpělivost.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 13. 7. 2016

.....

Jan Kárník

Abstrakt:

Diplomová práce se zabývá historickým vývojem humanitární pomoci na pozadí změn světového řádu. Prvním cílem je srovnat klasický humanitarismus Červeného kříže s tzv. novým humanitarismem, který se zrodil v čase nigerijské občanské války v letech 1967-1970. Druhým cílem práce je ukázat, že ačkoliv bývá nový humanitarismus prezentován jako popření klasického humanitarismu a jako jeho historicky dokonalejší forma, při hlubším přezkoumání zjistíme, že dilemata, kterým obě hnutí čelila ve vztahu k politické moci, jsou si podobná. Překročení historického horizontu teze o období „konce dějin“, ve kterém nový humanitarismus dosáhl svého vrcholu, a diskuze o možné budoucí podobě světového řádu nám následně na základě tohoto srovnání umožní formulovat základní tezi práce – vývoj humanitarismu by neměl být nahlížen teleologicky a lineárně, ale jako nekončící proces, ve kterém jak klasický, tak nový humanitarismus balancují ve vztahu k politické moci mezi striktním legalismem, který může vést k morálnímu pochybení, a přepjatým moralismem, který může vést k popření jeho základních principů.

Klíčová slova: klasický humanitarismus, nový humanitarismus, lidská práva, světový řád, Červený kříž, Lékaři bez hranic

Abstract

The master thesis deals with the historical development of humanitarian aid against the backdrop of transformations of the world order. Firstly, the thesis scrutinizes the differences between the classical humanitarianism of the Red Cross and the so-called new humanitarianism, which emerged during the Nigerian civil war (1967-1970). Secondly, the thesis demonstrates that although the new humanitarianism tends to be presented in an opposition to and as a more historically advanced form of the classic humanitarianism, when examined in a more detailed manner, the two humanitarian approaches face similar dilemmas in relation to political power. The overcoming of the “end of history” era, which gave rise and prominence to the new humanitarianism, opened discussion about the alternatives to the future of the world order. This shift allows us to formulate the main argument of the thesis – the evolution of the humanitarianism should not be seen as teleological and linear but as a continuous process in which both the classic and the new humanitarianism need to balance between strict legalism which can lead to moral failure and exaggerated moralism which can have consequences contradicting the basic principles of humanitarian action.

Keywords: classical humanitarianism, new humanitarianism, human rights, world order, Red Cross, Doctors Without Borders

Obsah

Úvod.....	9
1 Červený kříž.....	12
1.1 Mezinárodně-politický kontext druhé poloviny 19. století.....	12
1.2 Historický a společenský kontext vzniku hnutí Červeného kříže.....	14
1.3 Vztah státní moci a humanitarismu – raná kontroverze.....	17
1.4 Humanitarismus a neevropská území.....	20
1.5 Otázka neutrality.....	22
2 Univerzalizace evropského mezinárodního práva.....	25
3 Vývoj humanitarismu v „dlouhých 70. letech“.....	28
3.1 „Dlouhá 70. léta“ jako éra lidských práv.....	28
3.2 Paměť holokaustu.....	31
3.2.1 Červený kříž a holokaust.....	31
4 Biafra.....	35
4.1 Biafra v kontextu dlouhých 70. let.....	37
4.2 Lékaři bez hranic.....	38
4.3 Princip svědectví a rozkol v MSF.....	39
4.4 Odkaz nigerijské občanské války.....	43
5 Humanitarismus v období „konce dějin“.....	45
5.1 Humanitarismus na cestě k post-studenoválečnému uspořádání.....	45
5.2 Konec dějin.....	46
5.3 Prolnutí politiky a humanitarismu: intervencionismus 90. let 20. století.....	47
5.3.1 Somálsko, Bosna, Rwanda.....	47
5.3.2 Kosovo a Afghánistán.....	50
5.4 Co by řekla Nightingalová?.....	51
5.5 Lékaři bez hranic v novém tisíciletí.....	52
5.6 Lidská bezpečnost.....	54

6 Humanitarismus v období pokračujících dějin	58
6.1 Vývoj amerického post-studenoválečného zahraničně-politického konsensu	58
6.2 Americká debata o vývoji světového řádu	59
6.3 Humanitarismus v neovestfálském světě	61
Závěr	64
Seznam použitých zdrojů	69

Seznam zkratk:

ICRC – Mezinárodní výbor červeného kříže (International Committee of the Red Cross)

MSF – Lékaři bez hranic (Médecins sans frontières)

Care - Cooperative for Assistance and Relief Everywhere

R2P – Odpovědnost za ochranu (Responsibility to Protect)

UNHCR - Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (United Nations High Commissioner for Refugees)

Úvod

Málokterá idea si dnes užívá tak rozsáhlou míru společenského uznání jako idea humanitární pomoci. Podobně jako idea lidských práv je opředena auroou nedotknutelnosti, která činí obtížnou její kritické zhodnocení. „Je to, jako kdyby sociologická studie církve byla prováděna pouze oddanými křesťany: kritika by se odehrávala pouze v zájmu pokroku v rámci víry“, poznamenal o humanitarismu ve své knize z roku 1997 Alex de Waal. Následně dodává: „Ušlechtilost cíle nicméně neuděluje imunitu vůči sociologické studii a etické kritice“ (de Waal 2006 [1997], s. 65).

Práce zasazuje humanitární činnost do mezinárodně-politického kontextu, ve kterém působila a působí. Ačkoliv je idea humanitarismu obecně přijímána jako morálně správná, budeme se ptát, jaké bylo její konkrétní ztělesnění ve specifických politických a historických podmínkách od druhé poloviny 19. století po současnost. Touto naší analýzou chceme ukázat, že výkon humanitární pomoci s sebou nevyhnutelně přináší důsledky, které v různé míře odporují morálním imperativům humanitarismu. Tato dilemata praxe se váží především na vztah humanitarismu a politické moci. Na jedné straně může působení humanitárních organizací posílit jednu ze stran v ozbrojeném konfliktu a tím ho paradoxně prodlužovat a zvyšovat míru utrpení vojáků i obyvatel. Na straně druhé se humanitární organizace mohou cíleně stát prodlouženou rukou politické moci ať už z důvodu vlastního institucionálního či utopistického zájmu.

Důležitým momentem, který v práci chceme vystihnout, bylo rostoucí propojení humanitarismu s ideou individuálních lidských práv od 70. let 20. století. Právě toto propojení mělo v mnoha případech za důsledek popření základních principů humanitární pomoci, protože zaslepilo organizace vůči politickým dopadům vlastní činnosti.

Předem je potřeba poznamenat, že se práce zabývá sekulárním humanitarismem, který vznikl původně jako reakce na utrpení raněných a umírajících vojáků v ozbrojených konfliktech. Stejně tak je potřeba říci, že se práce nezabývá primárně humanitární intervencí, ačkoliv se o ní v páté části hovoří. Jsme si vědomi, že výběr dějinných událostí i organizací je omezený, nicméně věříme, že je tato selekce opodstatněná pro srozumitelnost základního argumentu.

Práce vychází z předpokladu, že se v současné době nacházíme v době střídání historických epoch. Po konci studené války nastalo v mnoha myslích období „konce dějin“ (Fukuyama 1989). Liberálně demokratické politicko-ekonomické uspořádání mělo zvítězit v historickém souboji s jinými modely společenského uspořádání a měla nastat éra

nezadržitelného postupu demokracie, volného obchodu a lidských práv. Humanitární pomoc, od 70. let stále silněji propojená s podporou lidských práv, se v tomto období stala součástí politického komplexu, který měl za cíl pracovat ve prospěch tohoto pochodu dějin. Nicméně od americké invaze do Iráku z roku 2003 a světové ekonomické krize z roku 2008 se začaly v tomto obraze předem nastíněné budoucnosti objevovat trhliny. Vzhledem k nově nastolenému konfrontačnímu kurzu putinovského Ruska, snaze Číny změnit status quo v Jihočínském moři, nárůstu nespokojenosti s dopady ekonomické globalizace a rostoucí nevoli vůči dosavadním elitám v západních demokraciích se zdá, že dějiny pokračují dále. Období „konce dějin“ se z historického hlediska stále více ukazuje jako krátký okamžik triumfu, který však nic nezměnil na tom, že dějiny budou kráčet nepředvídatelně jako obvykle.

Prvním cílem diplomové práce je srovnat klasický humanitarismus Červeného kříže s tzv. novým humanitarismem, který vznikl v čase nigerijské občanské války v letech 1967-1970. Druhým cílem práce je ukázat, že ačkoliv bývá nový humanitarismus prezentován jako popření klasického humanitarismu a jako jeho historicky dokonalejší forma, při hlubším přezkoumání zjistíme, že dilemata, kterým obě hnutí čelila ve vztahu k politické moci, jsou si podobná. Překročení historického horizontu teze o období „konce dějin“, ve kterém nový humanitarismus dosáhl svého vrcholu, a diskuze o možné budoucí podobě světového řádu nám následně na základě tohoto srovnání umožní formulovat základní tezi práce – vývoj humanitarismu by neměl být nahlížen teleologicky a lineárně, ale jako nekončící proces, ve kterém jak klasický, tak nový humanitarismus balancují ve vztahu k politické moci mezi striktním legalismem, který může vést k morálnímu pochybení, a přepjatým moralismem, který může vést k popření jeho základních principů.

Práce se skládá ze šesti základních částí. První část se věnuje Červenému kříži. Popisujeme mezinárodně politický kontext jeho vzniku, vliv tohoto kontextu na jeho operační principy a věnujeme se prvním námitkám, které byly artikulovány vzhledem ke vztahu politické moci a humanitární pomoci. Druhá část obsahuje krátký popis proměny mezinárodního řádu v meziválečném a poválečném období a slouží jako uvedení do kontextu třetí části, ve které věnujeme pozornost vývoji humanitarismu v tzv. „dlouhých 70. letech“ (Moyn 2014b). Nejprve pojednáváme o rodícím se hnutí lidských práv v tomto období a následně o rodící se paměti holokaustu a reakci Červeného kříže na něj. Čtvrtá část popisuje události během nigerijské občanské války na pozadí dobového politického a společenského vývoje a vliv událostí během této války na vývoj humanitární pomoci. Pátá část se zabývá post-studenoválečným (post-cold war) obdobím. Nejprve popisuje vývoj vztahu politiky a humanitarismu na ukázce humanitárních intervencí 90. let. Následně se věnuje konceptu lidské bezpečnosti a komplexu

liberálního vládnutí, jehož pevnou součástí se humanitární pomoc v tomto období stávala. Poslední část přibližuje americkou diskuzi o budoucí podobě světového řádu a krátce diskutuje, jaké by mohly mít jednotlivé scénáře geopolitického vývoje vliv na budoucí vývoj humanitarismu. Závěr shrnuje zjištěné problémy vztahu politiky a humanitarismu a navrhuje východiska pro humanitární organizace v multipolárním světě.

1 Červený kříž

1.1 Mezinárodně-politický kontext druhé poloviny 19. století

Předně je potřeba si uvědomit, v jakém mezinárodním kontextu hnutí Červeného kříže v roce 1863 vzniklo. Zásadním rysem mezinárodních vztahů 19. století, který určil i podobu občanského hnutí, které vyústilo v ustanovení Mezinárodního výboru Červeného kříže (International Committee of the Red Cross, ICRC), byla existence nediskriminačního pojetí války, jak jej nazývá Carl Schmitt (Schmitt 2006). Od konce náboženských válek, kdy došlo k erozi politické moci církve, která se stala podřízenou světské suverénní moci, začalo postupně docházet k přesunu důrazu z práva *na* válku (*jus ad bellum*) k právu válečnému (*jus in bello*).

Mezinárodní právo vzniká na základě rozlišení různých druhů nepřítele. Římské právo bylo schopno rozlišit mezi spravedlivým nepřítelem na jedné straně a zločincem, banditou či lupičem na straně druhé. Chování mezi oběma stranami bylo potom závislé na jejich statutu. Římané však ještě nemohli uvažovat globálně. Jejich pojetí světa bylo vymezeno vnější hranicí jejich říše. Uvnitř panoval řád a mír, za hranicemi se nacházela válka. Hranice oddělovala umírněný řád od svárlivého ne-řádu. Podle Schmitta bylo toto pojetí mezinárodního práva předmoderní v tom smyslu, že Země nebyla žádnou z antických a středověkých kultur objevena a vědecky změřena ve svojí celistvosti a tehdejší pojetí mezinárodního řádu, a s ním i pojetí mezinárodního práva, nevycházelo z protikladu země a moře jako dvou prostorových struktur s odlišnou právní logikou (Schmitt 2006, s. 50-55).

Schmitt tvrdí, že moderní evropský mezinárodní řád vznikl právě díky zámořským objevům, které přinesly nejen možnost zaboru nového území, ale také poznatek existence obrovského a z pevninského hlediska prázdného a volného prostoru – světových oceánů a moří. Právě tento objev předznamenal kvalitativní změnu evropského řádu, kterou nelze vysvětlit pouze vývojem z pojetí mezinárodního řádu římského či křesťanského. Jedním z hlavních rysů tohoto nového řádu je vznik racionalizované jednotky: státu. K racionalizaci státu došlo deteologizací veřejného života. Sváry ohledně náboženského přesvědčení, které do uzavření Vestfálského míru v roce 1648 přesahovaly hranice politických jednotek a vedly ke zničujícím střetům, byly vyřešeny mezinárodními smlouvami, které teologické otázky podřídily světské politické moci. To vedlo k jednomu z největších výdobytků evropského moderního mezinárodního řádu, kterým bylo omezení [bracketing] prostředků vedení války mezi evropskými státy. Zásadním myšlenkovým obratem tohoto období bylo především oddělení otázky spravedlivé války od otázky spravedlivé příčiny (*justa causa*). Spravedlivá válka, chápána jako spravedlivá ve smyslu předmoderním, čili morálním, teologickém, opravňuje obě

válčící strany k použití toho nejhoršího násilí. Jedná se o válku proti nepříteli, který nemá být jen poražen, nýbrž zničen. Takové pojetí války odpovídá pojetí hranic Římanů a křesťanského *Katechonu*. Co je vně hranic, je chaosem, zločincem, který musí být zničen za účelem dosažení bezpečí uvnitř vlastní politické jednotky. Vývoj vnímání globálního prostoru a výsledek náboženských válek vedl k ustanovení jinak chápané spravedlivosti války. Mezinárodní válka, chápána v opozici k válkám náboženským nebo občanským, se vyznačovala uznáním právní rovnosti zneprátené strany. Namísto zločince nebo bezvěrce nastoupil soupeř. Pojem spravedlivá válka tedy v této nové mezinárodně politické konstelaci znamenal pouze to, že spolu válčí dvě strany, jimž je v rámci mezinárodního řádu přiznáno právo vyhlásit válku díky rovnosti jejich právního statutu. Otázka morálního či teologického zdůvodnění motivů válčících stran se stala bezpředmětnou, jelikož neexistovala vyšší autorita, která by v situaci po uzavření Vestfálského míru mohla objektivně spravedlivost války rozsoudit.

O státech vestfálského systému se nově uvažovalo jako o veřejných osobách žijících na společné evropské půdě a náležejících ke společné evropské „rodině“. Válku mezi nimi lze chápat analogicky jako duel. Stejně jako v duelu je především důležitá forma, která dává celému klání právní legitimitu. Forma zaručuje kvalitu soupeřů, zahrnutí svědků do souboje a dodržování specifické procedury boje.

Takové omezení války se však také zásadním způsobem odvíjelo od nového způsobu chápání vztahu mezi evropským územím a územím vně, pevninou určenou k záboru a kolonizaci a světovým mořím, které byly vnímány jako volný prostor. Objevení Amerik, tedy vskutku Nového světa, o jehož existenci v Evropě nikdo do té doby nevěděl, mělo zásadní vliv na chápání vlastní pozice a znamenalo zrod prvního skutečně globálního pojetí světa, z kterého pramenilo i globální mezinárodní právo (Schmitt 2006, s. 86-87).

Pro mezinárodní právo bylo zásadní vymezení tzv. „přátelských linií“. Ty byly přesně geograficky definovány a označovaly hranici mezi Evropou, tedy starým světem, a Novým světem, oblastí mimo Evropu. Evropské mezinárodní právo veřejné platilo pouze v oblasti, která byla považována za starý svět. „Za linií“ žádné omezení prostředků vedení války neexistovalo, státy tam mohly sledovat svoje cíle neomezeně. Mimo Evropu platilo pouze právo silnějšího. Evropské státy neuznávaly žádnou vyšší autoritu, která by mohla zámořská území určitým způsobem roz distribuovat. Shoda platila pouze na tom, že jsou tato území volná a že se jejich právní statut liší od území v Evropě (Schmitt 2006, s. 93-94).

Vymezení takové zóny volného konfliktu mělo zásadní vliv na chování velmocí ve starém světě, protože sloužilo jako únikový ventil napětí mezi mocnostmi. Sféra míru a pořádku v Evropě mohla existovat do značné míry pouze díky sféře volného souboje za jejími

hranicemi. Omezení války, zásadní výdobytek moderního mezinárodního práva, závisel na možnosti vést neomezené konflikty v Novém světě (Schmitt 2006, s. 97-98).

Evropská válka chápána jako duel byla podle Schmitta nejvyšší možnou racionalizací a humanizací ozbrojeného konfliktu. Díky odklonu od *jus ad bellum* k *jus in bello* se podařilo vytvořit mezinárodněprávní rámec, ve kterém probíhaly omezené války (z hlediska užitých prostředků ničení i cílů). Nepřítel, který získal v systému právní statut spravedlivého nepřítele, přestal být někým, kdo musí být zničen, a stal se někým, kdo musí být pouze poražen. V takovém systému bylo nově možné uzavřít mírovou smlouvu a také to umožnilo státům, které se přímo neúčastnily války, zaujmout neutrální stanovisko tím, že se zdržely soudu o spravedlnosti či nespravedlnosti válčících stran. Neutralita v evropském právu veřejném byla možná právě díky tomu, že válka neimplikovala nutnost určit agresora a napadeného, útočnou a obrannou válku atp. Vyhlášení války nevyžadovalo morální ospravedlnění činu a nenutilo ostatní státy morální stránku takového rozhodnutí posuzovat, resp. pro legalitu konfliktu bylo takové rozlišení bezpředmětné¹ (Schmitt 2006, s. 140-170).

1.2 Historický a společenský kontext vzniku hnutí Červeného kříže

V mezinárodně-právním kontextu moderního vestfálského systému se zrodila i idea dobrovolnických sborů, které by měly jako neutrální aktér působit na bojišti a ulevovat vojákům všech armád od utrpení způsobeného bojem.

Jako autor takového návrhu proslul Henry Dunant v knize *Vzpomínka na Solferino* (Un souvenir de Solferino), ve které popisoval obrazy z bitvy o Solferino, které se v roce 1859 stal svědkem. Byl synem význačného ženevského bankéře a příkladným filantropem poháněným morálkou křesťanského soucitu, už v mládí byl členem charitativních spolků, které poskytovaly pomoc ženevským chudým a nemocným. Když zpětně popisoval své zážitky od Solferina a navrhoval vytvoření dobrovolnických sborů pro pomoc raněným, tvrdil, že skrze něj promlouval Bůh a že jeho práce byla „nástrojem Jeho vůle“ (Hutchinson 1996, s. 12-13). Dunant, společník ve význačném ženevském bankovním domě s investicemi v Alžírsku, se na bojišti v severní Itálii ocitl omylem. Cílem jeho cesty bylo setkání s Napoleonem III., od kterého potřeboval povolení k výstavbě nové infrastruktury, jež měla být poslední možností jak zachránit jeho podnikatelský projekt v severoafrické kolonii. Nepodařilo se mu ho zastihnout

---

¹ Morálním slovníkem se mohlo argumentovat, ale čistě z propagandistických důvodů. Na právní statut války to nemělo žádný dopad. V jiné práci Schmitt tvrdí: „V psychologické skutečnosti je nepřítel snadno pojímán jako zlý a ošklivý, protože každé rozlišení a kategorizace, a nejvíce samozřejmě rozlišování politické jakožto rozlišování nejsilnější a nejintenzivnější, přibírá k podpoře veškerá další použitelná rozlišení“ (Schmitt 2013, s. 27).

v Paříži a chtěl se s ním tedy setkat během jeho tažení, přičemž se na týden zdržel právě během bitvy u Solferina a po ní, při pomoci raněným. Jakmile však skončil, znovu pokračoval ve své cestě. V roce 1862 potom dokončil *Vzpomínku na Solferino* a na vlastní náklady rozeslal kopie po celé Evropě. Kniha byla velice dobře přijata, široce čtena evropskými filantropy a Dunant se stal celoevropsky známou a společensky vyhledávanou postavou (Moorehead 1998, s. 6-9).

Ve *Vzpomínce* Dunant velice expresivně popisuje hrůzy boje, kterých byl svědkem. Zásadní je však pro budoucí vývoj humanitarismu vyústění knihy, kde navrhuje ustanovení sborů sestávajících z „nadšených, oddaných a důkladně kvalifikovaných dobrovolníků“, kteří by působili během bojů a po bojích na bojišti a tišili by utrpení raněných (Dunant 1986 [1862], s. 115).

Dunantova idea nijak nevybočovala z výše nastíněné logiky fungování mezinárodních vztahů a role války v nich. Dunant, alespoň v prvním desetiletí po založení hnutí Červeného kříže, nebyl pacifista. Přijímal válku jako nevyhnutelnou součást mezistátní politiky a dobrovolnické sbory, které navrhoval vytvořit, neměly mít za cíl bojovat proti válce jako takové, ale pouze zmírňovat její dopady. Ve *Vzpomínce* píše, že „duševní rozpoložení“ současné Evropy činí myšlenku vyhnout se do budoucna válčení „těžko uskutečnitelnou“ (Dunant 1986, s. 116). Jeho cílem nebylo vytvořit organizaci, která by zpochybňovala právo států na vedení války, ale takovou, která by prohloubila již existující omezení válečného konfliktu mezi spravedlivými nepřáteli. Zakladatelé Červeného kříže se přitom nezabývali otázkou, zda je válka spravedlivá či nikoliv. Jejich cílem, podobně jako tomu bylo u tehdejších ministrů války, bylo prohloubit „lidskost“ a „civilizovanost“ války jako politického nástroje (Hutchinson 1996, s. 19; Moorehead 1998, s. 19, 29).

To, že Dunantův návrh získal zpočátku relativně širokou podporu od velké části evropských vlád, bylo způsobeno několika okolnostmi. S postupující industrializací se začala zvětšovat ničivá síla zbraní. Dunant ve *Vzpomínce na Solferino* píše, že „vynálezci nástrojů destrukce [jsou] oslavováni a podporováni ve většině evropských mocností, které jsou zapojeny do závodů ve zbrojení“ (Dunant 1986, s. 116). Bylo pro něj zřejmé, že se ničivost zbraní a s ní i vážnost zranění bude nadále zvyšovat a hrozba stále ničivější síly zbraní pro něj byla také apelem pro rychlé jednání (Dunant 1986, s. 128). Na konferenci v Ženevě roku 1863, kde byla idea dobrovolnických sborů působících v jednotlivých státech poprvé představena zástupcům vlád evropských mocností, získal právě odkaz na stále ničivější palební sílu, především využívání tříštivých projektilů, potřebné sympatie pro další projednávání předkládaných návrhů (Moorehead 1998, s. 21).

Další důležitou skutečností ve válečnictví 19. století bylo také zavedení všeobecné branné povinnosti ve většině evropských zemí v reakci na Napoleonovu revoluční armádu (Keegan 2004, s. 301). Gustave Moynier a Luis Appia, dva z pěti zakládajících členů hnutí Červeného kříže ve své práci „*La Guerre et la charité*“ z roku 1867 argumentují, že moderní armády složené z branců se kvalitativně liší od dřívějších armád „složených z pobudů, jejichž špatné životní návyky je činily nevhodnými pro tichý pracovitý život a kteří podněcovali velice malý zájem svých krajanů“. Všeobecná branná povinnost naopak činí armádu „skutečně národní“ a neštěstí vojáků se tedy dotýká každé rodiny v zemi. Armáda složená z odvedenců se podle jejich názoru zakořenila tak hluboko do společnosti, že „je nemožné, aby lidé zůstali pasivními diváky jejího utrpení“ (citováno v Hutchinson 1996, s. 28). V podobném duchu se vyjádřil i Dunant, když tvrdil, že „krev, jenž je prolita v bitvě, je krví, která proudí v žilách celého národa“ (Dunant 1986, s. 127).

Soucit s utrpením vojáků mohl být probuzen v domovině díky vývoji v komunikačních technologiích. Přítomnost novinářů na bojišti a možnost komunikovat s redakcí pomocí telegrafu podstatným způsobem zmenšily vnímanou vzdálenost mezi bojištěm a domácím publikem, které mohlo nově získávat informace z boje maximálně s několikadenním zpožděním. Pro státy tedy začínalo být stále méně únosné vystupovat lhostejně k osudům vojáků, kteří byli nuceni jít do boje (Hutchinson 1996, s. 27).

Nutno poznamenat, že situace vojáků byla z dnešního pohledu skutečně alarmující a pramenila z neefektivní organizace ozbrojených sil. V britských a francouzských vojenských kasárnách byla dvakrát vyšší úmrtnost, než byla průměrná úmrtnost civilního obyvatelstva — a to ve stavu míru. Ve válce potom na jednoho vojáka zabitého cizí armádou připadalo sedm až osm mrtvých, kteří padli kvůli špatné výživě, nemocem nebo podlehli zranění. Vojska složená z branců, jichž armáda lehce nabyla a bez starostí lehce pozbyla, v podstatě hubila sama sebe (Boissier 1973, s. 228).

Dunantovo volání, aby do válečných konfliktů byly zavedeny dobrovolnické sbory vedené ideou humanitarismu, také korespondovalo se zájmem předních evropských mocností, které čelily stále většímu tlaku informované veřejnosti. Státy ale měly také jinou motivaci k zlepšení podmínek pro svoje raněné. Lepší využití lékařských sborů slibovalo vylepšení efektivity armády. Realpolitika byla stejně, ne-li více, důležitá jako humanitární ohledy (Hutchinson 1996, s. 29-30).

Dunant se tedy svým apelem dobře střelil do atmosféry doby. Evropská buržoazie byla otevřena humanitárním a filantropickým projektům, jakými byly např. boj s chudobou a alkoholismem. S Krymskou válkou skončilo období relativního míru, které zavládlo po

poražení napoleonských armád a ustanovení *statu quo* Vídeňským kongresem v roce 1815 — války se opět měly stát záležitostí každodenního života. Vývoj komunikačních technologií, přinášející zprávy o stále větší ničivosti zbraní, spolu s faktem, že armády sestávaly z mladých mužů každodenního povolání, vyvolával ve veřejnosti stále větší povědomí o hrůzách válečných tažení a vytvářel tím společenský tlak na vlády evropských států. Dunantův návrh se v prvních letech existence hnutí v podstatě nemohl setkat se zápornou reakcí jak ze strany buržoazie a aristokracie, tak ze strany vládnoucích kruhů.

1.3 Vztah státní moci a humanitarismu – raná kontroverze.

Vztah států a mezinárodní organizace, jejíž vytvoření Dunant navrhoval, se ukázal být problematictější, než Dunant předpokládal, a byl diskutován v podstatě ihned poté, co rozeslal kopie *Vzpomínky na Solferino* evropské elitě. Jedním z prvních vážných kritiků Dunantova návrhu byla Florence Nightingalová, legendární anglická sestra známá jako „dáma s lucernou“, která proslula organizací vojenských lazaretů anglické armády během Krymské války. Její kritika přitom naznačila otázku, která se ukázala být příznačnou jak pro hnutí Červeného kříže před první světovou válkou, tak pro diskuzi o morálních dilematech humanitarismu ve 21. století.

Dunant Nightingalovou ve *Vzpomínce* uvádí jako zářný příklad morálních kvalit, kterými by měli dobrovolníci oplývat, jelikož se „vzdala požitků bohatství, aby se oddala konání dobra“ (Dunant 1986, s. 120). Nightingalová však Dunantovi na zaslaný výtisk *Vzpomínky* odpověděla, že je jeho návrh nepřipustný. Společnosti dobrovolníků by na sebe, podle jejího názoru, braly odpovědnost, která by měla náležet vládám jednotlivých zemí a jejich armádám. Zlepšení péče o raněné by mělo být povinností každé z armád, a pokud budou mít státy a armádní velitelé možnost se této povinnosti a odpovědnosti zbavit ve prospěch dobrovolnických sborů, stane se pro státy vedení války jednodušší (Moorehead 1998, s. 30; Hutchinson 1996, s. 68). Řečeno dnešními slovy, Nightingalová se obávala nepřímých vedlejších důsledků poskytování humanitární pomoci.

Ona sama, a společně s ní i významný válečný chirurg francouzské armády Jean-Charles Chenu, který byl také značně kritický k návrhu Ženevanů, viděla cestu ke zlepšení podmínek vojáků na bojišti v reformě vojenských lazaretů. Dobrovolnické organizace se podle ní měly snažit prosadit vylepšení stávajícího systému péče o raněné, ne vytvářet systém paralelní (Hutchinson 1996, s. 41). K Ženevské konvenci z roku 1864 se vyjádřila značně skepticky. Nebyla proti jejímu přijetí, avšak pouze z toho důvodu, že se domnívala, že konvence nebude mít žádný reálný dopad na to, jak se státy budou chovat. „Anglie a Francie nebudou více

humánní vůči zraněným nepřátelům kvůli tomu, že podepsali Konvenci. A Konvence nezabrání napůl barbarským státům, například Rusku, v nehumánnosti“ (citováno v Moorehead 1998, s. 48). Státy se tedy, podle jejího názoru, budou vždy řídit pouze vlastním národním zájmem a jakákoliv deklarace humanitárních principů na tom nic nezmění. Dobrovolnické sbory, starající se o raněné, jim v konečném důsledku pouze ulehčí práci a učiní rozhodnutí jít do války jednodušším.

Součástí Dunantova návrhu bylo vytvoření národních společností, které by, se souhlasem vlády daného státu, působily na bojišti a pomáhaly všem raněným bez ohledu na národnost. Ženevané potom měli vytvořit výbor, který by sloužil jako neutrální prostředník, zprostředkovávající komunikaci mezi nimi. Národní společenství měla být v době míru neaktivní (Dunant 1986, s. 117, 131).

Varování Nightingalové se do značné míry naplnilo. Národní společenství se v kontextu stupňujícího nacionalismu v Evropě konce 19. století stala pro státy užitečnými nástroji k prohlubování celospolečenského militarismu. John Hutchinson ve své knize *Champions of Charity* tvrdí, že je státy dokázaly využít k mobilizaci patriotického a nacionalismem zmobilizovaného civilního obyvatelstva k dobrovolnické pomoci v první světové válce. Stále dokonalejší prostředky ničení představovaly pro jednotlivá společenství stále větší výzvu. Jelikož bylo jasné, že války budoucnosti budou hroznější a krvavější než kdy předtím, příprava na pomoc raněným probíhala stále ve větším tempu a měřítku. Vůdčí osobnosti většiny národních společností se nezabývaly otázkou morálnosti války ani tím, že svou činností v podstatě podporují militaristické úsilí států. Hlavním problémem se pro ně stalo, jak co nejefektivněji ošetřit stále větší počty stále hůře raněných. Národní společnosti získávaly od států řadu výjimek: od úlev od daní až po přednostní právo na železničních cestách. Podmínkou získání takových výhod však bylo podřízení jejich aktivit vojenským zdravotnickým sborům. Společnosti Červeného kříže se tedy staly jedním z ramen vojenské mašinerie velmocí a sloužily jako „zprostředkovatel militaristických hodnot a propagátor toho, co by se dalo nazvat „diskurzem oběti“, který zatáhl celé civilní obyvatelstvo do dobrovolné podpory válečného úsilí“. Morální kapitál humanitárních organizací byl tedy překroucen ve sdělení, že „válka a příprava na válku se staly [...], normální a kýženou společenskou aktivitou, které měl každý vlasteneckou povinnost se účastnit“ (Hutchinson 1996, s. 350-351).

Podle Hutchinsona přistoupily jednotlivé státy k přijetí Ženevské úmluvy z roku 1864 především z toho důvodu, že to vyhovovalo jejich zájmům a dohoda nijak nenarušovala *status quo*. Kodifikace neutrality vojenských nemocnic a pracovníků označených určeným symbolem (červeným křížem) v podstatě učinila trvalými předchozí *ad hoc* uzavřené dohody s podobným

obsahem. Úmluva nevytvořila žádné mechanismy, pomocí kterých by bylo možné její dodržování kontrolovat, natož případně sankcionovat porušení jejích usnesení. Rozhodnutí, do jaké míry budou dobrovolnické sbory připuštěny na bojiště, zůstalo naprosto v kompetenci vojenských velitelů jednotlivých národních armád. Úmluva státům sloužila jako způsob jak reagovat na stále sílící volání společnosti po vylepšení podmínek pro raněné na bojišti v době braneckých armád, aniž by jakkoliv umenšovaly vlastní suverenitu. Ačkoliv byl zrod první humanitární organizace motivován směsí apelu na křesťanské svědomí a filantropickým utilitarismem konzervativních protestantských kruhů tehdejší ženevské vyšší společnosti, jejímž cílem bylo společnost civilizovat, nedošlo by k němu, pokud by zároveň nebyl v zájmu těch evropských mocností, které s největší pravděpodobností měly v úmyslu pustit se v blízkých letech do války a chtěly vlastní militarismus opřít dodatečnou legitimitou (Hutchinson 1996, s. 48, 52-53, Barnett 2011, kap. 4).

Co se týče samotného Mezinárodního výboru, jeho role bylo v období před první světovou válkou vedlejší. Od konce prusko-francouzské války v roce 1871 se vývoj humanitárního práva téměř zastavil a aktivity Výboru se příliš nerozšiřovaly. Přední představitelé Výboru se totiž obávali, že otevřením debaty o reformě Ženevské úmluvy by mohlo dojít nikoliv k prohloubení jejích principů, ale k jejímu zrušení, či alespoň značnému omezení. Mezinárodní výbor, v situaci, kdy mu význačné evropské mocnosti nebyly příliš nakloněny, nemohl jistě ambiciózní plány svých členů naplňovat. Pro Ženevany bylo hlavní prioritou udržet si svou neutrální pozici a vystupovat jako strážce mezinárodního humanitárního práva. Jednotlivé národní společnosti se proto nesnažil nijak řídit, ani se nesnažil hnutí příliš centralizovat. Takové chování vyplývalo především z přesvědčení, že národní společnosti jsou již příliš provázány s vládami a armádami jednotlivých zemí a snaha zasahovat do jejich vedení by byla neefektivní a navíc by mohla vést k ohrožení mezinárodní pozice Výboru. Do první světové války se Mezinárodní výbor pokládal za aktéra s čistě morálním vlivem. Jeho cílem bylo podporovat národní společnosti v pomoci raněným na bojišti, jeho vlastní agenda se však omezovala na administrativní práci (uvědomování rodin o úmrtí, atp.), čímž se také do určité míry stal službou, kterou využívaly státy pro administraci svých braneckých armád (Hutchinson 1996, s. 351; Forsythe 2005, s. 25-26, 29-30).

Neshoda mezi Nightingalovou a Dunantem a vývoj hnutí Červeného kříže před rokem 1914 poukazuje na jeden z paradoxů, které jsou humanitární pomoci vlastní. Vize Nightingalové, kdy by byly jednotlivé armády samy zodpovědné za blaho svých raněných, a její vyjádření, že dobrovolnické sbory pomáhající v konfliktu učiní vyhlášení a vedení války pro státy jednoduššími, je v jádru pacifistická. Pokud měla pomoc dobrovolníků ulehčit státům

válčení, dostatečná péče o vlastní vojáky, která zahrnovala nejen lepší lékařskou pomoc, ale také zlepšení na poli zásobování, logistiky, stravování a organizace armády, měla na druhou stranu válčení do určité míry ztlumit, prodražit a tím všemožně zkomplikovat. Jelikož chtěl Červený kříž působit na mezinárodní úrovni a být strážcem mezinárodního práva válečného coby aktér *hors de combat*, musel být z praktického hlediska oficiálně neutrální, nepříslušelo mu tedy posuzovat spravedlivost války. To znamenalo, že nemohl být chápán jako pacifistická organizace. Válka nebyla jeho prizmatem souzena z morálního hlediska, v nejzazším případě byla označena za nutné zlo, ale takové výroky se dají považovat především za povzdechnutí nad tíživostí neměnné skutečnosti, než za úmysl proměnit dobové pojetí války a její role v mezinárodních vztazích. Jinak řečeno, Červený kříž neměl v úmyslu ovlivnit politický kontext válečných situací, ve kterých měl zasahovat. Jeho cílem bylo pouze tlumit jejich důsledky. Nicméně jeho činnost stejně měla politické implikace a pomohla státům v totalizaci válek, která se poprvé projevila během první světové války.

1.4 Humanitarismus a neevropská území

Koncepty lidskosti [humanity], civilizace a pokroku, v jejichž zájmu měl Červený kříž provozovat svou činnost, byly přinejmenším do roku 1890 chápány jako hodnoty přináležející výlučně Evropě. Mezinárodním právem bylo chápáno právo panující na evropském kontinentu mezi vzájemně se uznávajícími velmocemi. Jednalo se tedy o evropskou humanitu, evropskou civilizaci a o pokrok v rámci této civilizace (Schmitt 2006, s. 228).

Připomeňme, že nediskriminační pojetí války mohlo existovat pouze mezi navzájem se uznávajícími nepřáteli v rámci evropského veřejného mezinárodního práva. Stejně tak to mělo být s humanitární pomocí. Gustav Moynier, nejpragmatičtější a nejschopnější z mužů, kteří hnutí zakládali, pochyboval, že by se humanitární idea mohla uchytit za hranicemi evropské civilizace. Domníval se, že pouze státy, jejichž „morální úroveň a filozofie“ byla na podobné úrovni jako ta evropská, by mohly být pozvány k podpisu Ženevské konvence. Afrika pro něj byla jasným příkladem toho, že někteří lidé jsou „stále příliš divocí na to, aby dokázali uchopit tento humanitární způsob uvažování“ (Moorehead 1998, s. 122). Nediskriminační pojetí nepřítelů bylo pro aplikaci rodící se logiky humanitarismu zásadní. O platnosti mezinárodního humanitárního práva v koloniích se nijak nediskutovalo. Moynier pouze ke konci 19. století přemýšlel o užitečnosti Mezinárodního výboru pro účely civilizační mise, která by mohla „humanizovat divočky“ a pomohla překonat jejich „zvířecí pud“ (Barnett 2011, Notes, kap. 4).

Vztah mezi evropskými a neevropskými státy a roli humanitarismu v něm lze velmi dobře pozorovat na případu Japonska. Jak jsme ukázali, vnitřní logika fungování evropského veřejného mezinárodního práva 19. století stála mimo jiné na rozlišení mezi nediskriminačním vztahem evropských mocností a diskriminačním vztahem vzhledem k neevropským územím, která byla otevřena záboru Evropy a kde neplatila pravidla omezující válku jako v Evropě. Do tohoto systému evropských křesťanských států však začaly postupně vstupovat v průběhu 19. století další světové mocnosti. První z nich byla Osmanská říše, která byla přijata (i když ne zcela bezproblémově) jako rovnocenný hráč v roce 1856. Další nově uznanou velmocí bylo právě Japonsko, které se nejprve ve válce s Čínou v roce 1894 úzkostlivě drželo *jus in bello* podle evropského práva a o deset let později dokonce ve válce porazilo Rusko, tradiční evropskou velmoc. Japonsko se tedy stávalo k přelomu 19. a 20. století novou mocností, spravedlivým nepřítelem, v nově se globalizujícím mezinárodním řádu (Schmitt 2006, s. 231).

Když však ještě v roce 1874 do Ženevy přijela japonská delegace s přáním založit národní společenství Červeného kříže v Japonsku, Moynier ji uvítal s lehkým pohrdáním, jelikož byl toho názoru, že japonská civilizace nebyla na tak progresivní myšlenku připravena. Japonská národní společnost byla nakonec oficiálně založena v roce 1886 a její činnost byla silně podporována státem, jelikož v ní, podobně jako tomu bylo v Evropě, rozpoznal užitečný nástroj, kterým bylo možné mobilizovat civilní obyvatelstvo, především potom ženy, k výpomoci s válečným úsilím. V době rusko-japonské války už bylo japonské národní společenství Červeného kříže největší na světě s téměř milionem členů (Moorehead 1998, s. 121, 151).

Yoshiya Makita nicméně vysvětluje tak silnou podporu hnutí Červeného kříže ze strany císařství i vlády snahou překonat výše zmíněné asymetrické vztahy mezi Západem a Východem. Porážkou Ruska Japonsko dokázalo, že vojensky je jeho síla s evropskými mocnostmi srovnatelná. Striktním dodržováním ideálů humanitarismu se snažilo vymezit vůči ostatním „necivilizovaným“ asijským státům a zařadit se po bok států evropských jako civilizovaná velmoc, tedy jako spravedlivý, rovný nepřítel. V letech 1914-1918 Japonsko vysílalo lékaře vlastní organizace Červeného kříže na pomoc do Evropy. Tím chtělo dokázat vědomí o existenci společného civilizačního základu evropského mezinárodního řádu a dodržování jeho zásad. Cílem vůdců japonského Červeného kříže bylo ukázat Japonsko jako výjimku z dichotomie civilizovaného Západu a necivilizovaného Východu a evropským mocnostem se tedy vyrovnat nejen vojensky, ale také legálně a tím i morálně (Makita 2014, s. 120-122).

1.5 Otázka neutrality

Zdrojem legitimacy Červeného kříže, zárukou jeho nestrannosti a nezájatosti vůči stranám v konfliktu, je obraz minulosti organizace. Důvěra válčících stran je pro operace Mezinárodního výboru v terénu zásadní, může být dokonce považována za otázku života a smrti pro její pracovníky. Úspěch humanitárních misí Červeného kříže stojí na identitě organizace, která se odvíjí od obrazu její minulosti. Nicméně až do konce poslední dekády 20. století se Červený kříž stavěl zdráhavě k pokusům badatelů nezávisle historii organizace studovat (Wylie 2002, s. 186-187). Sama historiografie hnutí Červeného kříže je zajímavým tématem. John Hutchinson v úvodu výše zmíněné knihy o historii Červeného kříže do první světové války z roku 1996, tvrdí, že jeho motivem ke studiu organizace byla nepřítomnost jakéhokoliv kritičtějšího výkladu její historie. Literaturu, která do té doby vyšla, lze, podle jeho názoru, rozdělit do dvou skupin: oslavné publikace o Henry Dunantovi na jedné straně, na straně druhé publikace popisující úspěchy Červeného kříže v konkrétním konfliktu, jež slouží především k potvrzení pozitivního veřejného obrazu organizace. Když oslovil Mezinárodní výbor s prosbou o pomoc s výzkumem, zjistil, že přístup k jeho archivům by mu byl dovolen pouze za podmínky, že by celou knihu před vydáním předal určité komisi, která by seškrtala pasáže, s jejichž vydáním by nesouhlasila. Hutchinson vcelku příznačně poznamenává, že pokud by neměl zkušenosti se studiem revolučního Ruska, a nebyl zvyklý na zavřené archivy, nepřívětivost úředníků a podobné praktiky, práci na knize by zřejmě vzdal (Hutchinson 1996, s. 2-3). Jeho nezávislý přístup k historii Červeného kříže byl v kontextu do té doby publikované historiografie hnutí revizionistický a historii organizaci prezentoval v kritičtějším světle, než bylo do té doby zvykem. Nicméně Červený kříž se postupně začal nezávislému studiu vlastní historie více otevírat. V roce 1998 vyšla kniha Caroline Mooreheadové, která jako jedna z prvních získala neomezený přístup k archiváliím Mezinárodního výboru z období do druhé světové války. Ke konci 20. století organizace začala ve větší míře povolovat nezávislý výzkum vlastní historie (Wylie 2002, s. 187). Obraz minulosti je tedy pro Mezinárodní výbor zásadní a souvisí také se snahou zakonzervovat představu o pozici neutrality organizace v mezinárodním systému.

Neutralita v nediskriminačním pojetí evropského veřejného mezinárodního práva 19. století znamenala zdržení se soudu o spravedlivosti příčiny války. Co se týče Mezinárodního výboru, jeho neutrální pozice nebyla, vzhledem k tomu, že nebyl organizací pacifistickou a pochází z neutrálního Švýcarska, nijak překvapivá. Společensky bylo na cíle organizace pohlíženo s úctou, ale v mezinárodně-politickém kontextu bylo zaujetí neutrální pozice čistě utilitární. Neutralita přitom nebyla vnímána jako pozice morálně problematičná.

Základním paradoxem humanitární pomoci je skutečnost, že ačkoliv se snaží stát mimo politiku (z morálního hlediska nad ní, z politického od ní), její účinky mají politické implikace. V období před první světovou válkou pomáhalo hnutí Červeného kříže raněným v boji, ale zároveň usnadňovalo vedení budoucích válek dodatečným financováním lékařských sborů národních armád (tedy určitou formou dobrovolného zdanění), legitimizací militarizace společnosti a mobilizací civilního obyvatelstva pro válečné účely. Otázka toho, zda ošetření raněných, kteří se následně vrátí do boje, nezpůsobuje prodloužení bojů a v konečném důsledku nezvětšuje utrpení na všech stranách, je zřejmě nejdiskutovanějším paradoxem humanitarismu.

Červený kříž se však v rámci zachování vlastní mezinárodní pozice musí stále snažit vystupovat jako neutrální aktér, jehož práce nijak neovlivňuje politické procesy, na které reaguje. V období před první světovou válkou vynakládal Mezinárodní výbor daleko větší úsilí na udržení vlastního nezávislého statutu, než na vytvoření jednotného hnutí a zachování nezávislosti národních společenství, ačkoliv takový postoj vycházel spíše z tradičního postoje neutrálního a značně decentralizovaného Švýcarska (Forsythe, Rieffer-Flanagan 2007, s. 26). Nicméně k oficiální psané kodifikaci zásad hnutí Červeného kříže došlo až v roce 1965 na 20. mezinárodní konferenci Červeného kříže ve Vídni pod vedením Jeana Picteta, který k nim v roce 1979 vypracoval komentář. První čtyři zásady, tedy humanita, nestrannost, neutralita a nezávislost,² se staly standardem a definičním kritériem klasické humanitární organizace (Barnett, Weiss 2008, s. 5).

Pro nás je v této chvíli zásadní jeho komentář k otázce neutrality. V něm Pictet obhájí neutrální pozici především jako prostředek k nabytí důvěry všech válčících stran, což je základní předpoklad pro získání finančních příspěvků a přístupu k osobám, kterým chce organizace pomoci. Pictet rozlišuje vojenskou a ideologickou neutralitu. Vojenskou neutralitou je myšlena nulová interference pracovníků do probíhajícího konfliktu, zákaz propůjčování budov a vybavení vojenským účelům kterékoliv ze stran konfliktu a vyhýbání se takovým veřejným komentářům o chování ozbrojených složek, které by mohly být považovány za špionáž. Ideologická neutralita předpokládá snahu vyhnout se „jakékoliv kontroverzi politického, rasového, náboženského či ideologického charakteru“. Pictet pouze letmo zmiňuje kontext studené války, ve kterém svoje pojednání sepisoval, ale tvrdí, že politizace „představuje bezpochyby to nejvážnější ohrožení, kterému Červený kříž nyní čelí“. Jeho vysvětlení neutrality zapadá do výše vymezeného nediskriminačního pojetí politiky. Nepovažuje politiku za „zkaženou“ samu o sobě. Naznačuje, že se jedná o legitimní způsob nastolování řádu, který

---

² Dohromady se jedná o sedm základních principů. Zbývajících jsou dobrovolná služba, jednota a všeobecnost.

upravuje mezilidské vztahy, ale že taková činnost nepřísluší Červenému kříži kvůli tomu, že ve sféře politiky existuje nesmiřitelná pluralita názorů na podobu společenského pokroku. Červený kříž proto působí pouze v té oblasti politického světa, kde pluralita není, tedy kde panuje mezi všemi aktéry jednoznačná shoda, čímž se neutralizuje její politický charakter (Pictet 1979). Jinými slovy, Červený kříž má operovat v oblasti, která svou univerzálností ztrácí politický náboj a namísto toho vytváří spíše pozadí a kontext mezinárodních vztahů. Takový prostor můžeme považovat za obdobu společného ústavního standardu, jehož existenci popisuje Schmitt a který hrál v období před první světovou válkou zásadní roli v omezení válek a byl předpokladem existence a stability mezinárodního řádu (Schmitt 2013, s. 110). Mezi všemi státy existovala kompatibilita a shoda na určitých základních hodnotách. Součástí tohoto společného základu bylo i přesvědčení o prospěšnosti humanitarismu (ať už byla motivace jednotlivých aktérů k takovému přesvědčení jakákoliv).

Z této úvahy je patrné, že neutralita Červeného kříže je na existenci podobného společného základu závislá. Pro Červený kříž je podle Picteta zásadní, aby čelil vši silou politizaci, což lze ve světle námi uváděného argumentu přeformulovat tak, že se má snažit, aby politické implikace jeho činnosti státy buď nevnímaly, nebo aby je nepovažovaly za škodlivé. Na druhou stranu tím dává najevo, že nechce, aby státy jeho chování řídily.

ICRC je často zmiňovaný jako příklad „dunantovské“ organizace, které jsou definované mimo jiné právě principem neutrality v podobě, která vychází z fungování mezinárodního systému Evropy před první světovou válkou (Herman, Dijkzeul 2011). Vnitřní logika mezinárodního systému však prošla od Versaillské mírové smlouvy řadou transformací stejně jako podoba zmíněného politicky neutralizovaného humanitárního prostoru. Pozice striktní neutrality Červeného kříže se proto stala v určitých situacích neudržitelnou a zásady organizace čelily kritice, která nakonec vedla k přehodnocení vztahu politiky a humanitární pomoci. Z této kritiky se zrodilo hnutí tzv. nového humanitarismu, jehož vzniku, vývoji i vnitřním rozporům se budeme věnovat v třetí a čtvrté kapitole.

2 Univerzalizace evropského mezinárodního práva

Nejprve si stručně shrňme vývoj světového řádu od 19. století do období po konci druhé světové války. Berlínská konference z roku 1885 byla předělem ve vnímání právního statutu neevropských území. Během ní poprvé některé státy přiznávaly paritu teritoriálního statutu evropských států a zámořských kolonií v mezinárodním právu, čímž byla narušována logika prostorového řádu mezinárodního evropského práva. Kolonie začaly být prohlašovány za státní teritorium, čímž se oslaboval mechanismus omezení válek v Evropě — ten mohl fungovat pouze za předpokladu neomezeného válečnictví v koloniích. Eliminací prostorové logiky kolonií tedy docházelo i k popření zvláštního smyslu evropské suverenity (Schmitt 2006, s. 219-224).

Od roku 1890 začalo docházet k postupné internacionalizaci dříve distinktivně eurocentrického mezinárodního řádu a práva. Nově měly být do mezinárodního systému přijímány státy, které by „dosáhly podobně vysoké úrovně civilizace jako je ta naše“, jak poznamenal Alphonse Rivier ve své příručce mezinárodního práva z roku 1889. Ty měly být sice uznávány jako státy, ale Rivier se vyhýbal slovu „suverénní“. Prostorová logika řádu se tímto pomalu rozplývala v univerzalizujícím procesu inkluze států, které však nebyly pokládány za rovné. Jejich uznání sloužilo pouze jako „osvědčení o důvěře ostatních států v konsolidaci a stabilitu nově vytvořených vztahů“. Tímto krokem zmizelo systematické uspořádání vztahu evropských států a kolonií a vznikla pouze masa různých heterogenních území, jejichž vzájemné vztahy už nadále nevytvářely koherentní právní systém. Původní rozlišení mezi civilizovanými, polo-civilizovanými a „divokými lidmi“, které určovalo rozdělení různých kategorií teritorií a vztahů mezi nimi, zmizelo, alespoň tedy ze slovníku mezinárodního práva (cit. v Schmitt 2006, s. 232).

Přes tuto změň států s různým statutem se rozkládala univerzalistická sféra volného obchodu. Stejně jako dříve na evropském kontinentu, globalizovaný volný trh vyžadoval od jednotlivých států určité interní uspořádání, které by garantovalo majetkoprávní vztahy umožňující volný obchod, tedy určitý společný ústavní základ. Právě globalizací ekonomiky ztratil původní řád svou strukturu. Kvůli pozvolnému rozpadu koherentního legálního rámce řádu začaly být vnímány otázky dříve spadající do pole působnosti právníků jako otázky politické, ekonomické či sociální a tím neřešitelné čistě právním způsobem. Rozpad právní struktury, která zaručovala omezenost války v Evropě díky neomezenosti války v oblastech mimo Evropu, způsobil propletení právní logiky obou prostorových uspořádání a vedl v konečném důsledku k erozi omezených válek (Schmitt 2006, s. 232-239).

Ve skutečnosti však hierarchizovaný způsob vnímání jednotlivých států a jejich mezinárodního statutu přetrvával. Po první světové válce vyústily zvyšující se ambice Spojených států zasahovat do evropských záležitostí v iniciativu spojit jednotlivá národní společenství Červeného kříže do jedné organizace, která by byla pod vedením USA. ICRC se takovému útoku na vlastní pozici bránilo a nakonec dosáhl kompromisu. Nově vzniklá Liga společenství Červeného kříže měla působit pouze v době míru a mít za cíl „zlepšení zdraví, prevenci nemocí a utišení utrpení po celém světě“ (cit. v Makita 2014, s. 119). Liga, ovládaná delegáty evropských mocností, měla dohlížet na vývoj veřejného zdravotnictví ve všech členských zemích. Podle Yoshiyi Makity však tento záměr sloužil do značné míry jako záminka pro udržování a posilování nerovnosti vztahů mezi evropskými a asijskými státy. V meziválečném období silně rezonoval princip sebeurčení národů proklamovaný prezidentem Wilsonem. Zásahy Ligy do veřejného zdravotnictví v členských zemích se staly nástrojem kontroly života obyvatelstva neevropských zemí, které se nově staly součástí mezinárodního systému, a vyjádřením přetrvávajících asymetrických mocenských vztahů mezi státy evropského centra a mimoevropské periferie. Japonsko se, podobně jako během války, snažilo získat rovnocennou pozici s evropskými státy diferenciací vlastní kultury od ostatních kultur Asie. Svou asijskou identitu pokládalo za možnou překážku uznání civilizační parity s Evropou. Snažilo se proto dát jasně najevo, že přijímá rozdělení na civilizované a necivilizované kultury, avšak nikoli na základě rasy či národnosti. Pouze civilizovaným státům měl být přiznán rovný status s evropskými mocnostmi.³ Zásah do jurisdikce asijských států ve jménu veřejného zdraví byl prezentován jako apolitický, humanitární čin. Humanitarismus Ligy se však podle Makity stal závojem propagace diskriminačních vztahů mezi evropskými a asijskými státy. Ve jménu univerzálního civilizačního pokroku byly ostatním státům podmiňovány nároky na sebeurčení a na výkon suverénní moci na vlastním území (Makita 2014, s. 119, 123, 125).

Versaillská mírová konference nový prostorový řád nevytvořila, pouze zachovala pomalu se rozpadající řád z předchozího období a vyřadila z jednání dvě tradiční evropské mocnosti: Německo a Rusko. Na rozdíl od předchozích konferencí, kde si evropské státy rozdělovaly „svět za čarou“, ve Versailles svět rozděloval Evropa. Rozdělení mělo být garantováno Ligou národů. Versailleský systém byl založen na ideji univerzalizmu, avšak nemohl být univerzalistický, jelikož v něm chyběly USA a Sovětský svaz, zásadní velmoci 20. století. Panovaly v něm navíc zásadní neshody o povaze *statu quo*. Versailleský systém však

---

³ V tomto světle je potřeba dle Makity chápat také Japonskem prosazovaný princip rovnosti ras na Versailleské konferenci. Cílem Japonců nebylo uznat rovnost všech ras, ale pouze ras, jež jsou považovány za civilizované (Makita 2014, s. 123).

nově ustanovil sankce jako nástroj, který měl předcházet válce a neobsahoval žádné jasné prostorově vymezené omezení války. Nicméně Liga národů měla za cíl rozlišovat spravedlivou a nespravedlivou příčinu války, čímž byla ohrožena možnost zaujmout neutrální pozici. K úplnému zničení konceptu neutrality došlo Briand-Kellogovým aktem z roku 1928 a později byl tento vývoj potvrzen událostmi po druhé světové válce (Schmitt 2006, s. 241-246, 249).

Mezinárodní systém, ustanovený po konci druhé světové války, obsahoval vnitřní rozepři. Charta OSN na jednu stranu zakazuje útočnou válku a intervenci do záležitostí suverénních států, ale mezinárodně přijaté lidsko-právní dohody implikují podmíněnost státní suverenity a možnost intervence v případech, že dochází k systematickému porušování lidských práv (Ignatieff 2000, s. 312). V prvních desetiletích existence Spojených národů převažoval princip sebeurčení a státní suverenity. Během sedmdesátých let se začalo vlivem „prolomení“ lidských práv přesouvat těžiště od suverenismu k intervencionismu a v nové geopolitické situaci, která nastala po pádu Sovětského svazu, se potom váhy přesunuly výrazně směrem k legitimitě intervence.

3 Vývoj humanitarismu v „dlouhých 70. letech“

V období mezi léty 1914 a 1968 se rozšířilo pole působnosti Mezinárodního výboru. Během první světové války se začala organizace zabývat nejen osudem raněných vojáků, ale také civilistů, válečných zajatců, politických vězňů a uprchlíků (Forsythe, Rieffer-Flanagan 2007, s. 11-13). Zásadní událostí pro vývoj humanitarismu se však ukázala být nigerijská občanská válka v letech 1967-1970. Právě během ní se naplno projeví dva zásadní faktory, které vyústily ve snahu znovu humanitarismus promyslet ve změněném mezinárodním a společenském kontextu. Právě v „dlouhých sedmdesátých letech“ narazil humanitarismus na dva společenské jevy: jednak na průlom v oblasti lidských práv a jejich přijetí jako „poslední utopie“, jednak na ustanovení paměti holokaustu jako negativního morálního absolutna v paměti euroatlantické civilizace.

3.1 „Dlouhá 70. léta“ jako éra lidských práv

Období tzv. dlouhých 70. let pro studium vývoje humanitarismu jsme si vybrali na základě periodizace Samuela Moyna a Jana Eckla (Moyn, Eckel 2014). Pro ně, a další badatele podílející se na jejich výzkumu, představuje právě tato dekáda moment „průlomu“ lidských práv a počátek éry jejich prominence. Tak jako jsou historiky dělena století na krátká a dlouhá⁴, Moyn a Eckel nevidí důvod, proč tímto způsobem nevymezit i dekádu. Hledání kořenů průlomu lidských práv nás tedy může zavést i do dekády předchozí a analýza jejich důsledku zase do dekády následující. Co však podle autorů toto období definuje, je proměna vnímání lidských práv do distinktivní podoby, která se kvalitativně liší od pojetí lidských práv během předchozích dekád.

Takové přesvědčení lze v historiografii lidských práv označit za revizionistické. Klasické pojetí, které předkládá ve své knize např. Paul Gordon Lauren (Lauren 1998), popisuje historii lidských práv jako staletí dlouhou tradici napříč všemi lidskými kulturami. Ve všech hlavních náboženských a filozofických tradicích nachází zárodky dnešních mezinárodních lidských práv a tyto historické počátky popisuje jako „přítoky“, které se postupem času přidávají do stále „větší a mocnější řeky“. Už podtitul knihy, tedy *visions seen* (přeložme volně jako „zhmotnělé vize“), napovídá, že jeho podání historie lidských práv je silně teleologické. Napříč lidskou historií se, podle jeho názoru, objevovaly ve všech kulturách u různých jejich protagonistů „vize“ společenského pořádku, který by zpochybňoval „tradiční vzorce autority

---

⁴ Nejznámější takovou periodizací je zřejmě „krátké 20. století“ (1914-1991) Erica Hobsbawna (Hobsbawn 1995).

a privilegií“ a který by “omezil svévolný výkon moci“ a státy by svázal „určitou etickou normou chování“. Druhá světová válka potom proměnila tyto vize v život, jelikož hrůzy „konečného řešení“ způsobily „pobouření svědomí lidstva“ a principy obsažené v těchto vizích byly zaneseny do Všeobecné deklarace lidských práv, která je pokládána za vyústění mnohaletého historického procesu (Lauren 1998, s. 2-4).

S takovým přístupem naznačujícím kontinuitu ideje lidských práv v dějinách polemizuje Samuel Moyn knihou z roku 2010 *The Last Utopia* (Moyn 2010). V ní (a v pozdějších publikacích) Moyn napadá právě narativ kontinuity a vyzdvihuje naopak diskontinuitu ve vývoji této ideje. Klasický výklad Laurena a dalších podle něj trpí tím, co Marc Bloch nazval „modlou počátků“. Snaha vysledovat počátky historických jevů často vede k vnímání určité historické události jako by nevyhnutelně předznamenávala současnou skutečnost. V takovém historickém přístupu potom hrozí nebezpečí konstrukce fiktivní kauzality na základě retrospektivní teleologické iluze. Proto je pro správné vysvětlení historických jevů potřeba zabývat se dobovým kontextem, ve kterém působily (Bloch 1967, s. 34-35). Moyn kritizuje klasický výklad historie lidských práv mimo jiné proto, že přistupuje k pojmům práv jako k neměnné historické konstantě, která se pouze probíjí historií vpřed a ignoruje specifické významy, které jevy získávají v rozličných kontextuálních podmínkách. Ačkoliv můžeme ve starých dokumentech najít slova, která se používají dodnes, neznamená to, že měla v historii též význam (Moyn 2014a, s. 8). Jak tvrdí Bloch: „... třebaže to historiky tak mrzí, lidé nemají ve zvyku měnit slovník pokaždé, když mění mravy“ (Bloch 1967, s. 37). Klasická interpretace dějin lidských práv tedy, podle Moynova názoru, „zkresluje minulost tak, aby sloužila současnosti“ (Moyn 2014a, s. 1).

Moyn přichází s tezí, že mezinárodní lidská práva v podobě, jak je známe dnes, dosáhla globální prominence až v 70. letech 20. století jako „poslední utopie“ poté, co selhaly utopie předchozí, ať už globalistické či vázané na stát (Moyn 2010, s. 8). Moyn ukazuje, že v druhé polovině 40. let byla Všeobecná deklarace pouze okrajovým dokumentem a nepodnítila žádné širší hnutí ve jménu lidských práv. Deklarace se podle jeho výkladu „narodila mrtvá“ – zpočátku byla považována za příliš vágní, později za příliš konzervativní na to, aby mohla mít dalekosáhlejší význam na světové scéně (Moyn 2010, s. 47-48). Zásadní je především Moynův argument, že požadavky po právech se odehrávaly do sedmdesátých let vždy v rámci národního státu. Stát měl být garantem politických a především také sociálních práv. Antikoloniální hnutí se snažilo rozšířit princip kolektivního sebeurčení a suverenity na celou planetu a lidskoprávní rétoriky využívalo kvůli snaze vymanit se z imperiální nadvlády koloniálních evropských mocností. Teprve když začal být antikoloniální projekt považován za selhání, získala lidská

práva svůj mezinárodní a individualistický charakter, který je jim vlastní dodnes. Namísto požadavků skupinové suverenity nastoupila suverenita jednotlivce (Moyn 2010, s. 212).

Toto nové pojetí lidských práv však nekráčelo nevyhnutelně k budoucí prominenci už od svého zrodu. Muselo nejprve uspět v boji s dalšími dobovými utopiemi. Především je potřeba si uvědomit, že lidská práva vycházela v prvních dvou desetiletích po druhé světové válce z práv sociálních. Politické a občanské emancipace mělo být dosaženo v rámci sociálního státu, který garantoval všem jeho občanům důstojné životní podmínky po letech válečného strádání. V sedmdesátých letech se potom začal konsensus ohledně sociálního státu vlivem ekonomických krizí rozpadat a od osmdesátých let začal být nahrazován neoliberalismem a lidskými právy ve smyslu, jak je chápeme dnes. Neoliberalismus a globalizovaná lidská práva mají řadu společných rysů. Snaží se maskovat, že jsou ideologiemi, působit nadstranicky jako univerzální pravdy ležící mimo historii, a tedy nad politikou. Jsou to ideologie silně individualistické a marginalizují společnost, kolektivní práva a stát (Kolář 2015, s. 220, 222). Jinými slovy, paradigma lidských práv se přesunulo od podpory sociální spravedlnosti v rámci národních států k prevenci krutostí páchaných na jednotlivcích na globální úrovni (Moyn 2014a, s. 94).

S pádem prominence sociálního státu souvisí také transformace levice a fakt, že přijala lidskoprávní slovník. Ačkoliv přesné zařazení lidských práv na pravo-levé politické škále není jednoznačné, jednalo se zřetelně spíše o levicový než konzervativní projekt. Poté, co byla vyčerpána energie hnutí Nové levice z roku 1968, došlo podle Eckela k jeho rozštěpení. Velká řada aktivistů přešla do nových sociálních hnutí, jejichž agendou se stala ekologie, feminismus, jaderné odzbrojení či právě nově se rodící individuální lidská práva. Tato hnutí způsobem svého fungování vycházela z hnutí za občanská práva z poloviny 60. let, které charakterizovala masovost, mobilizace zdola, vyvíjení tlaku na politický systém zvenku a konfrontační styl protestu (Eckel 2014, s. 248-250). Deziluze a vystřízlivění z revolučnosti roku 1968 potom u těchto zastánců Nové levice vyústilo v přijetí antipolitické pozice. Podle Moyna uspěla lidská práva jako substitut předchozí snahy o politickou revoluční změnu v rámci státu právě proto, že nabídla nový směr tam, kde předchozí snaha selhala. Lidská práva, jako čistě morální, nepolitický program, měla být novým prostředkem kritiky tehdejší politické situace, který však nyní nově neprobíhal v politické sféře, ale ve sféře morální (Moyn 2010, s. 171). „Utopie se, alespoň pro sekulární občany Západu, zdají být téměř metafyzickou nutností“, píše David Rieff ve své knize *A Bed For The Night* (Rieff 2002, s. 94). Utopie desetiletí předcházejících 70. léta byly utopie politické a po jejich pádu a vyčerpání jejich potenciálu byly nahrazeny utopií humanitární – spojením humanitarismu a lidských práv. Zásadním aktérem této proměny

humanitarismu ve světovou nepolitickou a morálně čistou utopii se stala organizace *Lékaři bez hranic* (Médecins Sans Frontières, MSF). Jejich zakládající generace se skládala z aktivistů levicových a studentských hnutí roku 1968. Poté, co došlo k demobilizaci bojovnosti hnutí v období po květnu 1968, humanitarismus nabídl směr a cestu, kterou bylo možné energii aktivistů vést (Rieff 2002, s. 105). Tomuto vývoji se budeme věnovat v příští kapitole.

3.2 Paměť holokaustu

S otázkou nástupu lidských práv a proměny humanitarismu v 70. letech 20. století úzce souvisí i otázka paměti holokaustu. Podle klasického výkladu dějin lidských práv, jak jsme naznačili výše, byla přijata Všeobecná deklarace lidských práv na základě reflexe hrůz, které provedl nacistický režim v rámci „konečného řešení“. Takový výklad je obvyklý a potvrzuje ho například i Michael Ignatieff, jeden ze světově nejuznávanějších badatelů v oblasti lidských práv. Tvrdí, že Deklarace měla za cíl „obnovit ideu lidských práv přesně v tom historickém momentu, ve kterém se ukázalo, že nemají žádný základ v přirozených lidských vlastnostech“. Tím momentem měla být právě reflexe holokaustu, která měla následovat v letech ihned po skončení války. Lidská práva jsou tím tedy, podle Ignatieffa, postavena spíše na „svědectví strachu, než na očekávání naděje“. Reflexe holokaustu se stává hlavním motorem přijetí Deklarace: „Bez holokaustu by nebylo Deklarace“ (Ignatieff 2000, s. 339-340).

Idea holokaustu jako výjimečné události 20. století, která celé historické období do značné míry symbolizuje a vypovídá o samotné povaze člověka a moderní společnosti, se však zrodila až na přelomu 60. a 70. let. Až vývoj uvnitř židovstva samotného, společně s vývojem uvnitř západních společností a šestidenní válkou vedl ke vzniku obrazu holokaustu, jak je vnímán dnes (Barša 2011, s. 61-62). Ignatieffova teze tedy nemůže být pravdivá ze dvou důvodů. Za prvé nerozeznává kolektivistický ráz lidských práv v prvních desetiletích jejich existence a za druhé nebere v potaz, že holokaust jako ona katarzní událost, negativní absolutno, ve 40. letech 20. století neexistoval.

3.2.1 Červený kříž a holokaust

Mezinárodní výbor Červeného kříže působil po druhé světové válce jako morální autorita, strážce smluv mezinárodního humanitárního práva, jako koordinátor činnosti národních společenství Červeného kříže, pomáhal hledat pohřešované osoby ve válečném chaosu a zajímal se o osudy válečných zajatců a jiných vězněných vysíláním jednotlivých delegátů, kteří upozorňovali vlády (nikoliv veřejnost) na nedostatky vězeňských zařízení.

V průběhu „dlouhých 70. let“ se však role Mezinárodního výboru zásadně proměnila. Najednou organizoval pomocné akce nevídaných rozměrů, které byly zaměřeny primárně na pomoc civilnímu obyvatelstvu, nikoliv vojákům zraněným, ztraceným či zajatým v boji. Navíc si musel začít zvykat na situaci, kdy nebyl jediným aktérem působícím v poli. Především náboženské organizace, ale i sekulární humanitární nevládní organizace začaly získávat finance od vlád a veřejnosti a poskytovat humanitární pomoc přímo v místech konfliktu (Moorehead 1998, s. 623).

Nová role, kterou na sebe Mezinárodní výbor v průběhu dekády vzal, měla za důsledek i nutnost znovu promyslet základní hodnoty organizace, podle kterých se má v terénu řídit, především princip neutrality a mlčenlivosti. Mlčenlivost se stala jedním ze základních principů práce Červeného kříže především při práci delegátů dohlížejících na dodržování podmínek mezinárodního práva ve věznicích a internačních táborech. Zásada mlčenlivosti jako taková nebyla nikdy nijak kodifikována, ale stala se v průběhu historie organizace jedním z jejích základních principů. Červený kříž s touto praxí začal na začátku 20. století, kdy ještě nebylo zacházení s válečnými vězni upraveno mezinárodním právem a návštěvy vězňů se odehrávaly pouze na základě bilaterálních smluv s jednotlivými zeměmi⁵ (Forsythe 2005, s. 31-32). Červený kříž při inspekci vězeňských zařízení sepisuje rozsáhlé zprávy, nicméně jejich obsah předává pouze vládám a nikdy je nezveřejňuje. Pouze v případě, že vláda cituje část zprávy mimo kontext (většinou za účelem zlepšení vlastního veřejného obrazu), nebo když vlády opakovaně nijak nereagují na upozornění o nevyhovujících podmínkách či zacházení s vězni, zpřístupní organizace zprávu veřejnosti. Tato praxe společně s pověstí organizace a jejím ústředním postavením v mezinárodním humanitárním právu, zajišťuje Červenému kříži bezkonkurenční přístup téměř ke všem vězňům světa (Moorehead 2005).

Základní argument pro zachování mlčenlivosti je tedy pragmatický a souvisí s neutralitou Mezinárodního výboru. Předpokladem pro morální udržitelnost tohoto argumentu je uznání morální rovnosti stran konfliktu, tedy jejich uznání jako spravedlivých nepřátel a rezignace na posuzování spravedlivosti příčiny války. Jak jsme zmínili výše, takové uznání také předpokládá existenci prostoru, jehož charakter je depolitizován všeobecnou shodou na jeho základních hodnotách. V případě, že tento prostor zmizí, nebo se zpětně stane všeobecným míněním, že v určitém historickém kontextu zmizel, není nadále mlčenlivost, stejně jako neutralita, morálně ospravedlnitelná a stává se v očích jedné ze stran tichou komplicitou.

---

⁵ Zásady pro věznění zajatých vojáků byly upraveny až Ženevskou úmluvou z roku 1929. Ačkoliv nezaručovala právo švýcarských delegátů věznice navštěvovat, ve většině případů jim byl přístup umožněn. Právní nárok na přístup k vězňům získala organizace až Ženevskými úmluvami z roku 1949 (Forsythe, Rieffe-Flanagan 2007, s. 44).

S takovou situací se Červený kříž setkal během druhé světové války v souvislosti s nacistickou genocidou. Po skončení druhé světové války mu bylo často vytýkáno, že ačkoliv se v Ženevě vědělo o plánu nacistického Německa vyhladit evropské židovstvo, organizace činy veřejně neodsoudila a mlčela. V rámci reflexe minulosti organizace byl v 80. letech povolen přístup do archivů ICRC profesoru Jeanu-Claudu Favezovi, který byl požádán, aby nezávisle zhodnotil působení Mezinárodního výboru za druhé světové války vzhledem k otázce „konečného řešení“. Favezova kniha je dodnes jediným zdrojem o holokaustu a ICRC přímo čerpajícím z archivů organizace. Shrňme pouze krátce její argumenty a závěry.

To, že vedení Červeného kříže vědělo o nacistickém plánu, potvrzuje sdělení Carla J. Burckhardta, člena Mezinárodního výboru a zastupujícího prezidenta organizace, vyslanci Spojených států Paulu C. SQUIROVI v druhé polovině roku 1942, že nacisté mají v plánu učinit Německo „*Judenfrei*“ (Favez 1998, s. 39). Zásadní rozhodnutí o tom, zda promluvit či nepromluvit o nacistických úmyslech, bylo potom učiněno 14. října 1942 na schůzi Mezinárodního výboru v Ženevě. To, že se vedení organizace rozhodlo nepromluvit, můžeme stručně shrnout několika důvody. Prvním důvodem byl silný legalismus organizace. Červený kříž se od svého vzniku pohyboval v prostředí, kde neexistovala vyšší autorita, než národní státy. Uvažování o použitelných prostředcích jednání tím tedy bylo značně omezeno. Červený kříž užíval díky svým předchozím činům vysoké morální autority. Značná část vedení se proto obávala, že vykročení z legálního rámce mezinárodního humanitárního práva by mohlo pověst organizace poškodit. Ochrana civilistů v době druhé světové války navíc ještě nebyla právně kodifikována Úmluvami a vedení organizace se obávalo, že porušením mlčenlivosti by mohla být ohrožena jejich práce pro válečné zajatce v Německu. Další důvod, který bývá často uváděn, je tlak švýcarských federálních autorit. Phillipe ETTER, v roce 1942 prezident Konfederace, se poprvé a naposledy zúčastnil schůzky Mezinárodního výboru právě 14. října 1942. Švýcarské politické vedení se obávalo invaze nacistů do Švýcarska v případě prolomení mlčenlivosti. Etter zároveň sám prosadil několik měsíců před konáním schůzky dohodu s Německem, podle které měli mít všichni němečtí židé označené pasy, čímž měla být ulehčena jejich selekce na švýcarských hranicích a mělo jim být odepřeno právo na azyl (Moorehead 1998, s. xxv-xxxii; Favez 1998, s. 273-282). Aniž bychom zabíhali do přílišných detailů této komplikované historie, konstatujme, že na této schůzce padlo rozhodnutí neodsuzovat činy nacistického Německa veřejně, ale pokračovat v práci v legálním rámci vymezeném státy. Favezův závěr zní, že Červený kříž morálně selhal. Snaha striktně se držet legálního rámce mezinárodního humanitárního práva za účelem udržení vysoké morální kredibility podle jeho názoru paradoxně způsobila pokles morálního kapitálu organizace. Namísto toho, aby

organizace hledala skuliny v legálním systému a snažila se pomoci co nejvíce obětem genocidy nevyzkoušenými cestami, soustředila se spíše na to, aby obhájila vlastní pozici nečinnosti (Favez 1998, s. 282). Toto vnímané selhání Červeného kříže sehrálo zásadní roli ve vývoji humanitarismu během nigerijské občanské války. Té se věnujeme v následující kapitole.

4 Biafra

Nigerijská občanská válka, která se odehrála mezi lety 1967 a 1970, se ve zpětném pohledu stala transformativní událostí pro vývoj humanitární pomoci. Konflikt mezi secesionistickou provincií Biafra a federální nigerijskou vládou je téměř univerzálně považován za místo zrodu humanitarismu v jeho moderní podobě. Biafra je nazývána symbolem moderního humanitarismu, formativní zkušeností pro nově nastupující generaci pracovníků a nevládních organizací, či dokonce „novým Solferinem“ (de Waal 2006 [1997], s. 72-73; Desgrandchamps 2011, s. 95; Maillard 2008).

Z geopolitického ohledu byla tato válka význačná tím, že se nestala zástupným konfliktem mezi dvěma studenoválečnými velmocemi. Spojené státy považovaly Nigérii za část britské sféry vlivu a v konfliktu pouze podporovaly pozici Velké Británie, která se snažila udržet postkoloniální stát v jeho celistvosti. U Sovětského svazu převážily realistické úvahy nad ideologickými ohledy a po zvážení svých budoucích zájmů se v konfliktu přiklonil také na stranu federální vlády. Obě země se v konfliktu výrazněji mírou neangažovaly (Onuoha, Obi 2015, s. 191-192).

Nigérie získala nezávislost v roce 1960. Od svého zrodu byla považována za vlajkovou loď britského postkoloniálního projektu a měla sloužit jako modelový příklad úspěšné demokratizace nově suverénního třetího světa. V roce 1966 se však odehrálo několik pokusů o převrat, které byly následované pokusy o protipřevrat a celá situace vyústila v masakr tisíců Igbů, etnické skupiny, která obývala převážně východ země. Tyto masakry vyvolaly masový pohyb uprchlíků ze severu na východ, kde následně vzniklo rozhodnutí usilovat o nezávislost regionu a 30. května 1967 došlo k vyhlášení nezávislého státu Biafra. Nigerijská občanská válka začala vniknutím federálního vojska na území Biafry 6. června téhož roku (Moorehead 1998, s. 615; Heerten 2014, s. 17).

Porážka secesionistického hnutí měla být, podle federální armády, otázkou několika týdnů, avšak konflikt se ztlačně protahoval. Federální vláda uvalila embargo na dodávky masa, soli a ryb do Biafry, důsledkem čehož se v regionu začal objevovat hladomor. Rok po vyhlášení nezávislosti, tedy v květnu 1968, dobyla federální armáda přístav Port Harcourt, čímž se Biafře uzavřela poslední přístupová cesta pro import materiálu do regionu. Z vojenského hlediska byla Biafra ztrátou přístavu poražena, jelikož ztratila jediný přístup k moři a byla kompletně obklíčena nigerijskou federální armádou (de Montclos 2009, s. 70).

Jako první se, ještě v průběhu roku 1967, do humanitární pomoci hladomorem trpícím obyvatelům Biafry zapojily křesťanské solidaristické humanitární organizace. Na rozdíl od

Červeného kříže, který musel udržovat neutrální pozici a zasahovat na místě pouze se souhlasem obou válčících stran, stály tyto organizace na straně Biafry, protože Igbové, většinové etnikum v Biafře, byli křesťanského vyznání. Válka byla od prvních měsíců po jejím vypuknutí rámována jako souboj muslimského severu s křesťanským východem. Tuto rétoriku silně podporovaly i secesionistické elity, když tvrdili, že Sever „káže džihád“ proti Východu. Irské misionáře, kteří v Nigérii působili už před vypuknutím války, k akci vyburcovalo také silné protibritské citění (de Waal 2006, s. 74; Heerten 2014, s. 19).

Co však vzbudilo zájem evropské veřejnosti, bylo opakované tvrzení, že má federální vláda v úmyslu na Igbech provést genocidu. Vedení Biafry, vědomé si mizivých šancí na vojenský úspěch v boji proti federální armádě, najalo švýcarskou mediální agenturu Markpress a snažilo se dosáhnout svých cílů apelem na zahraniční publikum. Agentura šířila zprávy o nastávající genocidě a o neschopnosti nigerijské federální vlády zajistit občanům Biafry jejich lidská práva (Moorehead 1998, s. 616-617). Lidská práva tedy byla v tomto kontextu zatím vnímána stále jako práva kolektivní. Biafra požadovala nezávislost a dovolávala se svého práva na sebeurčení jako garance lidských práv obyvatel, čímž nijak nevybočovala z argumentativní roviny antikoloniálního hnutí 50. a 60. let. Ukázalo se však, že téměř žádná světová vláda nechce právo na sebeurčení Biafře přiznat (Heerten 2014, s. 18).

Zprávy o hladomoru spolu se zprávami o genocidě doléhaly ke stále většímu počtu humanitárních a náboženských organizací, které začaly ve stále větší míře podporovat cíle Biafry. Tímto způsobem se zrodila „biaferská lobby“, síť evropských aktivistů a novinářů, kteří začali zdůrazňovat především humanitární aspekt války, čímž se zarámování konfliktu přesunulo z politické sféry do domněle nepolitické sféry humanitární pomoci (Heerten 2014, s. 19). Lví podíl na tomto posunu měla západní média a práce zmíněné mediální agentury. Biafra se stala prvním ze zmedializovaných afrických hladomorů, předobrazem africké krize v postkoloniální situaci, jak je v kolektivní imaginaci zachycena dnes. Symbolem této krize se staly tzv. „děti z Biafry“ – fotografie hladovějících dětí s nafouklými břichy trpících kwashiorkorem.⁶ Frederick Forsythe, který tehdy působil v Biafře jako novinář, později poznamenal: „[...] fotografie hladovějících dětí dostaly Biafru na první strany všech britských deníků a následně i deníků po celém světě. Lidé, kteří nebyli s to pochopit politickou složitost této války, mohli jednoduše porozumět bezpráví obsaženému v obraze dítěte, které umírá hladu“ (citováno v de Waal, 2006, s. 74). Po snaze konflikt rámovat jako boj za politickou emancipaci utiskovaného lidu, jako pogrom či genocidu, nebo mu dát náboženský rozměr, se

---

⁶ Syndrom těžkého nedostatku bílkovin a nedostatečného přívodu energie.

secesionistické vedení ujistilo, že právě „dětí z Biafry“ dokáží upoutat pozornost evropského publika v kýžené míře a začalo jich využívat k propagaci svých cílů. Díky takové masové mobilizaci se podařilo humanitárním a náboženským organizacím získat nebývalé finanční prostředky. Po dobytí Port Harcourtu byl humanitárními organizacemi pro transport materiálu do Biafry ustanoven letecký most, který co do doručeního objemu zůstává druhým největším v historii za leteckým mostem Spojenců do západního Berlína (de Waal 2006, s. 73-74).

4.1 Biafra v kontextu dlouhých 70. let

Podle Laase Heertena je charakter nigerijské občanské války příznačný pro hlubší změny probíhající v ideologické konstelaci tehdejší doby. Biafra se podle jeho názoru nacházela právě na pomyslné hraně mezi antikoloniálním hnutím prosazujícím sebeurčení jako garanci kolektivistických „práv člověka“ zaručených suverénní mocí a postkoloniální deziluzí. Konečné selhání biaferského politického projektu bylo katalyzátorem a indikátorem ztráty důvěry v postkoloniální státy, především potom v Africe, a naznačilo úpadek utopie práv garantovaných suverénní mocí (Heerten 2014, s. 31).

Evropské humanitární hnutí, zmobilizované během konfliktu díky redukci problémů politického charakteru konfliktu na problémy humanitární, se po skončení války snažilo využít momentu setrvačnosti a vytvořit mezinárodní platformu podporující lidská práva. Takto vzniklá koalice *International Conscience in Action* (Mezinárodní svědomí v akci), však neuspěla mimo jiné proto, že kontroverze ohledně chování biaferského vedení, selhání celého jejich politického projektu a fakt, že koalice stále ještě bojovala za kolektivní práva, nedokázal zajistit dostatečný morální kapitál na to, aby se hnutí uchytilo. Jedinou zemí, kde se uchovala setrvačnost kampaně na podporu Biafry i po konci války, se stala Francie. Hnutí, které zde vzniklo, si dalo za cíl učinit revoluci v mezinárodní politice a přišlo s programem, jehož cílem bylo ukončit utrpení lidí po celém světě nehledě na souhlas či nesouhlas států. Tak vzniklo hnutí „bez hranic“ (*sans-frontiérisme*). Důležitým faktorem, který úspěchu tohoto hnutí nahrával, byla podpora Biafry francouzskou vládou jako jedinou evropskou mocností. Tento fakt umožnil francouzským aktivistům vnímat konflikt více politicky a humanitární i politický ohled v jejich případě do značné míry splynul (Heerten 2014, s. 30-31).

Případ Biafry ukázal, že hluboce zakořeněné koloniální předsudky stály v cestě fragmentaci politických jednotek v Africe. Porušování práv člověka suverénní mocí, která je měla garantovat, mělo za následek odklon evropských států od podpory dalších secesionistických hnutí a hranice postkoloniálních států začaly být pokládány za neměnné. Tímto způsobem se uzavřela možnost hledat garanci práv skrze kolektivní sebeurčení, a naopak

se otevřel prostor hájit práva jedince na globální úrovni. Suverenita neměnných postkoloniálních států začala být podmiňována morálním apelem individuálních lidských práv (Heerten 2014, s. 32).

Ve francouzském kontextu se tento postoj začal odrážet zejména v 80. letech během debaty o tzv. *tiermondismu*. Deziluze ohledně klasického marxistického socialismu, která počala s válkou v Alžírsku a vyvrcholila během roku 1968, vedla, ve zpětném a zjednodušujícím pohledu, k rozdělení jeho původních zastánců do dvou vnitřně nekoherentních táborů. První z nich podporoval suverenitu dekolonizovaných států a vlády „třetího světa“ a jejich politický vývoj jako alternativu jak k sovětskému, tak k americkému politickému systému. Druhý se skládal z těch, kteří „objevili“ lidská práva, podmiňovali suverenitu států ve třetím světě jejich dodržováním a podporovali tedy i případnou intervenci do jejich vnitřních záležitostí. Do této skupiny zapadali také Lékaři bez hranic (Allen, Styan 2000, s. 833). V první polovině 80. let se ve Francii začaly objevovat útoky proti zastáncům suverenity zemí třetího světa, které jejich myšlenkoví soupeři zjednodušeně nazývali *tiermondisty*, v rámci nového promyšlení francouzské koloniální minulosti a nového ideologického nastavení části francouzské intelektuální elity. Deziluze ze sovětského režimu, podmíněná mimo jiné vydáním *Souostroví Gulag*, u ní vedla k přijetí opačné, antikomunistické, resp. antisovětské pozice.

4.2 Lékaři bez hranic

Vnímané selhání Červeného kříže vzhledem k židovské genocidě za druhé světové války získalo na konci šedesátých let v Biafře novou intenzitu díky nastupující univerzalizaci a globalizaci vzpomínky holokaustu jako negativního morálního absolutna. O Igbech v Biafře se v západních denících mluvilo jako o „židech Afriky“ a slovník genocidy a holokaustu byl využíván jak v Evropě, tak i vedením secesionistického režimu (Desgrandchamps 2011, s. 97). Červený kříž se, v souladu s principem neutrality, snažil zajistit povolení působit v konfliktu od obou stran konfliktu. Nigerijská federální vláda od srpna 1968 povolila dovážet materiál letecky pouze „na vlastní nebezpečí“ a pouze na přistávací plochu v Uli, která sloužila i pro dodávku zbraní do Biafry a nebyla tím pádem neutralizována a chráněna mezinárodním právem. To v praxi znamenalo, že letadla mohla přistávat pouze v noci. Tento případ dobře vystihoval až téměř nepřátelský přístup federální vlády k aktivitě humanitárních organizací, které byly kvůli všeobecné solidaritě s Biafrou vnímány jako komplikové secesionistického režimu (Moorehead 1998, s. 618). Mezinárodní výbor se proto snažil působit na předem označených místech a zůstal na nich i poté, co velká část obyvatelstva utíkala dále na východ

země, a lékařům hrozil střet s federální armádou, jejíž respekt k válečným konvencím byl přinejmenším pochybný. Z toho důvodu rostla frustrace lékařů v terénu, z nichž byli někteří vysláni francouzskou národní společností Červeného kříže, která byla, stejně jako francouzská vláda, nakloněna v konfliktu secesionistům na východě země (Desgrandchamps 2011, s. 99-100). Tito lékaři, stejně jako všichni pracovníci Červeného kříže v terénu, museli podepsat prohlášení o mlčenlivosti v zásadě s praxí organizace.

Organizace Lékaři bez hranic se podle klasického výkladu její historie zrodila z prostředí francouzských doktorů⁷ pracujících pro Červený kříž, kteří tváří v tvář blížící se genocidě Igbů porušili svůj slib mlčenlivosti a podali veřejné svědectví o hrůzách, jichž byli svědkem. Nejznámější figurou z této skupiny byl Bernard Kouchner. Cílem těchto lékařů bylo předejít dalšímu morálnímu pochybení, kterého se, podle jejich názoru, chystal Červený kříž dopustit stejně jako za druhé světové války. Kouchner a jeho společníci se nechtěli stát tichými spolupachateli genocidy, která podle jejich názoru měla nevyhnutelně přijít. Toto přesvědčení je postupem času dovedlo k rozhodnutí založit nový typ humanitární organizace. Kouchner se v soukromí svěřoval, že má v úmyslu založit „anti-Červený kříž“, kde by se mohli setkávat „noví humanitaristé“. Proti mlčenlivosti Červeného kříže měli ctít Lékaři bez hranic princip svědectví, „*témoignage*“. Kouchner velice dobře pochopil rodící se vztah mezi humanitárními organizacemi a médii. Humanitární krize chápal jako krize politické a na rozdíl od praxe Červeného kříže bylo jeho snahou proměnit jejich kontext. Podáním svědectví veřejnosti měla být vyprovokována politická akce, která jako jediná mohla vyřešit podstatu problému. Lékaři bez hranic tedy měli vystoupit z rámce definovaného státy a měli v případě nutnosti apelovat na vyšší principy a veřejnost i za cenu toho, že jim mohl být odepřen přístup do konfliktní zóny (Moorehead 2005). Humanitarismus nově neměl existovat v politicky neutralizované zóně a pouze vyplňovat prostor, který mu byl ponechán státy, ale měl naopak státní politickou moc krotit a směřovat ve prospěch cílů vymezených humanitárním imperativem. Lékaři bez hranic se měli vymanit z pasivní a reaktivní role v konfliktech, kterou hrál Červený kříž, upozorňovat na případy bezpráví všude na světě a hrát aktivní roli v jejich nápravě.

4.3 Princip svědectví a rozkol v MSF

Ačkoliv bývá princip svědectví spojen s historií MSF od jejich vzniku v roce 1971, jejich první charta se zmíněnými hodnotami a principy v podstatě nijak nelišila od principů Červeného kříže. Svědectví zde ani nebylo explicitně zmíněno. Až v roce 1977 byla mlčenlivost

---

⁷ Pro tuto skupinu lékařů se vžil anglický termín „French Doctors“.

Lékařů bez hranic poprvé prolomena při kritice politiky Rudých Khmérů tehdejším prezidentem organizace Claudem Malhuretem. V roce 1978 byl princip mlčenlivosti poprvé zmíněn v oficiálním dokumentu vedení MSF. Tento obrat od tiché lékařské pomoci k prosazování lidských práv na globální úrovni souvisel s rostoucím antikomunistickým sentimentem vedení MSF. Ospravedlnění prolomení mlčenlivosti se znovu, stejně jako u Kouchnera na přelomu 60. a 70. let, opíralo o vzpomínku holokaustu a mlčenlivosti Červeného kříže. Za původce genocidního jednání byl však nyní považován Sovětský svaz a to v globálním měřítku. Kritici *tiermondismu* proto na základě morálních argumentů odmítali distribuovat humanitární pomoc skrze vlády komunistických režimů a veřejný apel se měl stát nástrojem, jak si zajistit nezávislý přístup do země a pomoc poskytovat přímo lidem v nouzi (Weissman 2011, s. 178, 179, 180).

Princip svědectví byl oficiálně přijat organizací až roku 1995, ačkoliv k jeho použití docházelo příležitostně už dříve. Nicméně způsob použití principu svědectví, a s tím spojená otázka vztahu k médiím a k propagaci práce organizace, se stal bodem sváru už osm let po založení organizace, tedy v roce 1979 během akce na pomoc vietnamským uprchlíkům, tzv. „boat people“. Kouchner díky zkušenosti z Biafry dobře chápal, jak fungují nově globalizovaná média a uvědomoval si oboustranně prospěšný vztah mezi nimi a humanitárními nevládními organizacemi. De Waal uvádí citaci korespondenta BBC: „Agentury poskytující pomoc jsou na nás závislé kvůli publicitě a my je zase potřebujeme, aby nám řekli, kde se odehrává příběh vhodný do novin. Existuje mezi námi nevyřčené porozumění, svým způsobem kód. Snažíme se nepokládat dotazy příliš přímočaře: „Kde můžeme najít ty nejvíc vyhladovělé děti?“ A oni nikdy neodpoví explicitně. Nicméně jejich fotky stejně nakonec získáme“ (de Waal 2006, s. 83). Epizoda s „boat people“ byla u Kouchnera první ukázkou jeho taktiky „mediálního pozdvižení“ (*tapage médiatique*), která měla za cíl silně zviditelnit určitou humanitární akci a získat pozornost francouzské inteligence, popových hvězd a politiků (Allen, Styan 2000, s. 832). Kouchnerův záměr byl vyslat loď, která by zachraňovala vietnamské uprchlíky na lodích. Malhuret, tehdejší ředitel MSF, společně s Ronym Braumanem, který byl součástí druhé generace Lékařů bez hranic, považovali akci za neefektivní a zbytečnou. Skupina okolo Malhureta a Braumana nestála proti principu svědectví, ale odsuzovala povahu Kouchnerovy iniciativy, která podle jejich názoru měla za cíl vytvořit ze situace uprchlíků téma pro média a nezabývala se na prvním místě poskytnutím profesionální a kompetentní humanitární pomoci (Fox 2014, s. 47). Jinými slovy, pro Kouchnera byla medializace humanitárních krizí primárním cílem, jelikož mohla vyvolat politickou reakci evropských zemí, které měly prostředky situaci ukončit. Pro druhou skupinu mělo být svědectví pouze pomocným nástrojem

v případě, kdy neutrální a nestranný humanitarismus narazí na svoje limity. Tento rozkol vedl k odchodu Kouchnera a jeho kliky z MSF v roce 1979. Kouchner následně založil organizaci *Médecins du Monde* s podobným mandátem jako MSF, jejímž cílem bylo „ošetřovat a svědčit“. V ní už Kouchner nenarážel na odpor ve vedení (Maillard 2008).

Pro MSF pod vedením Malhureta a později Braumana se však svědectví stalo nástrojem pro boj s vnímaným bezprávím páchaným komunistickými režimy. Například v Afghánistánu, kde MSF od roku 1981 působili, se potýkali při poskytování pomoci s velkými problémy jak ze strany Sovětů, tak ze strany afghánské resistance, které pomoc poskytovali. Veřejně však kritizovali pouze chování Sovětského svazu s cílem povolat liberální demokracie k boji proti expanzi komunismu. Malhuret měl v té době velice blízko k americkým neokonzervatistům a během let 1983 a 1985 několikrát do USA na jejich pozvání odcestoval (Weissman 2011, s. 181). Názorově je spojoval odpor proti politice détente, přesvědčení o nadřazenosti liberálně-demokratického modelu vlády a použití slovníku lidských práv jako prostředku pro boj proti komunismu. Tak jako američtí neokonzervativci odmítali nařčení z úst liberálních politiků, že se Spojené státy staly válkou ve Vietnamu imperiální velmocí a musí zpytovat své národní svědomí a hledat nový směr politiky, tak vedení MSF odmítalo argumenty *tiermondistů* oslavující nově nezávislé země třetího světa, podporované Čínou nebo Sovětským svazem, ve jménu anti-imperialismu (Keys 2014, s. 116-118; Weissman 2011, s. 181). Za vyústění ideologické pozice Lékařů bez hranic lze pokládat vytvoření organizace Svobody bez hranic (*Liberté sans frontières*) a jimi konané, značně mediálně exponované, konference z roku 1986 o chybách *tiermondismu*, jejíž tón byl označen jako „reaganistický, pro-americký“ (Weissman 2011, s. 182).

Jestliže byl princip svědectví poprvé použit Lékaři bez hranic až v roce 1979, je patrné, že způsob vnímání jeho role v historii organizace je ovlivněn historickým mýtem jeho původu. Roztržka mezi Mezinárodním výborem Červeného kříže a „francouzskými doktory“, nebyla podle Braumana tak zásadní, jak je často prezentována, především ze strany Kouchnera. Podle jeho názoru se jedná o mýtus vykonstruovaný až po konci války (Maillard 2008). Jeho tvrzení potvrzuje do značné míry práce Marie-Luce Desgrandchampové, která zkoumala vztah těchto „francouzských doktorů“ a Mezinárodního výboru během nigerijské občanské války. Desgrandchampová tvrdí, že aktivita Kouchnera a jeho společníků nebyla tak novátorská, jak je často popisována. Především zmiňuje dvě události, které jsou v narativu historie MSF zásadní. První z nich je neuposlechnutí rozkazu stáhnout se po zavraždění dvou členů lékařského týmu v Okingwe, druhou je právě porušení mlčenlivosti nařízené Červeným křížem. Ukazuje, že po smrti pracovníků v Okingwe nepřišel rozkaz stáhnout se, nýbrž pouze evakuovat

přebytečný personál a že postupný ústup Červeného kříže byl způsoben především vyčerpáním finančních prostředků. Co se týče mlčenlivosti, Desgrandchamps tvrdí, že roztržka mezi ICRC a francouzskými doktory nebyla ohledně toho, zda promluvit, ale jakým způsobem veřejný apel formulovat a směřovat. Vedení ICRC v Ženevě chtělo také zveřejnit veřejný protest proti činům federální vlády. Nechtělo však nigerijskou vládu veřejně zostudit, ale pouze vyjmenovat přestupky, ke kterým došlo na obou stranách, zdůraznit neutralitu organizace a vyjádřit důvěru, že dojde k napravení nepravostí. Tento, řekněme střízlivější, přístup naznačuje, že roztržka neprobíhala mezi francouzskými lékaři a Červeným křížem jako takovým, ale především obecně mezi vedením v Ženevě a pracovníky v terénu, kteří byli očitými svědky nepravostí federální armády a požadovali jejich daleko ostřejší odsouzení (Desgrandchamps 2011, s. 101). Stejně tak článek, který po návratu do Francie zveřejnili Kouchner s Maxem Récamierem v *Le Monde*, a který bývá považován právě za okamžik prolomení mlčenlivosti, nebyl ICRC v té době takovým způsobem vnímán. Mezinárodní výbor dokonce požádal francouzský list o povolení článek přetisknout v *Revue Internationale de la Croix-Rouge*. Červený kříž tedy s francouzskými doktory jejich zájem do značné míry sdílel. I přes neshody mezi pracovníky v terénu a ústředím v Ženevě však francouzští doktoři v Biafře sloužili až do konce války a francouzští doktoři nebyli ani první, ani jediní, kteří chování federální vlády veřejně kritizovali. Příběh o roztržce mezi ICRC a francouzskými doktory během nigerijské občanské války tedy slouží k ustanovení identity organizace v období měnící se ideologické konstelace v průběhu 70. let (Desgrandchamps 2011, s. 104, 107-108). Tento výklad historie potvrzuje i Caroline Moorehead, která tvrdí, že během tohoto konfliktu čelil i ICRC vnitřnímu pnutí. Nigerijská vláda nahlížela na organizace poskytující pomoc Biafře stále více jako na pomocníky rebelů, a ačkoliv si ICRC snažilo hlídat svou neutralitu, některé jeho zařízení se staly terčem útoků federální armády. Přistávání na vlastní nebezpečí na zmíněném letišti v Uli se Červený kříž dostal v podstatě do stejné pozice jako pašeráci zbraní a solidaristické křesťanské organizace, které byly silně probiaferské. Až v roce 1969 po intenzivní debatě musel ICRC uznat, že z právního hlediska měl Lagos nárok stanovit pravidla poskytování pomoci a tím skončilo období „revolučního humanitarismu“ ze strany ICRC, jak byl tehdy v kruzích Červeného kříže nazýván, tedy poskytování pomoci bez ohledu na souhlas válčících stran (Moorehead 1998, s. 622).

Nicméně příběh o roztržce mezi MSF a ICRC, ačkoliv neobstojí, pokud ho srovnáme s historickými fakty, přesto dobře vystihuje politickou a společenskou atmosféru vzniku nového humanitarismu. Podle názoru Denisa Maillarda reprezentuje „symbolický uzel“, který vznikl v místě průniku humanitarismu a jeho sociologických kořenů, ideologického vývoje

doby a hodnot francouzské demokratické společnosti. Kouchner je pro něj ztělesněním nové identity postkoloniální Francie, která si musela začít zvykat na stísněný prostor svých evropských hranic. Francie měla znovuobjevit svou velikost tím, že se měla postavit mezi agresory a jejich oběti kdekoliv na světě (Maillard 2008). Postupný rozklad její koloniální říše navíc pomohl překlenuvat propast mezi slovníkem lidských práv a praktickým chováním v koloniích. Dekolonizací získala Francie možnost propagovat dodržování lidskoprávních norem bez nebezpečí nařknutí z pokrytectví (Eckel 2014, s. 242).

Kouchnerovo vymezení se vůči Červenému kříži můžeme chápat jako signalizaci připravenosti vystoupit z rámce suverenismu. Na pozadí deziluze z dekolonizace v něm však také můžeme spatřit ozvěny meziválečného přístupu Ligy národních společenství Červeného kříže. Znovu měl být zásah do vnitřních záležitostí států (bývalých kolonií) ospravedlněn na základě humanitárního argumentu (viz kap. 2). Politickým příčinám krize neměla být věnována pozornost, státy měly být pouze povolány k tomu, aby pomohly ukončit humanitární krizi ve státech, které nejsou dost „civilizované“ na to, aby ji ukončily samy.

4.4 Odkaz nigerijské občanské války

Nigerijská občanská válka se z hlediska humanitární pomoci nacházela na pomezí mezi dvěma epochami. V jejím průběhu se projevilo v zárodku několik klíčových znaků charakterizujících nový humanitarismus. Za prvé, deziluze z postkoloniálních států třetího světa způsobila, že namísto kolektivního sebeurčení získala prominenci individuální lidská práva. Za druhé, úpadek popularity sociálního státu měl za důsledek rodící se tendenci privatizovat humanitární pomoc. Od počátku konfliktu začalo vznikat velké množství mezinárodních nevládních organizací, které nově zasahovaly v humanitárních krizích po celém světě. ICRC přestal být jediným aktérem a nově se musel o místo v konfliktech dělit. Aby mohly tyto organizace získat prostředky na provoz činnosti, vyvinuly oboustranně prospěšný vztah s mezinárodními médii. Válka byla prezentována jako náhlá krize, vytržená z širšího politického kontextu, jejíž obraz byl navíc profesionálně manipulován jednou z válčících stran. Údernost, kterou moderní média pro své zprávy vyžadují, se přenesla i do údernosti akce zasahující proti prezentovanému bezpráví. Během války také vyplynula na povrch řada vnitřních tenzí humanitarismu. Humanitární pomoc a mobilizace evropské veřejnosti legitimizovala snahu Biafry o sebeurčení, ačkoliv se jednalo o umělý národní konstrukt bez hlubšího historického základu (Heerten 2014, s. 31). Materiál a administrativní poplatky hrazené organizacemi za jeho doručování, se staly téměř jediným zdrojem tvrdé měny a potravy v Biafře a humanitární pomoc tedy hrála zásadní roli v prodloužení vojensky již rozhodnutého

konfliktu o 18 měsíců. Je tedy předmětem dohadů, zda humanitární pomoc neprodloužila utrpení lidí, kterým se snažila ulevit (de Montclos 2009, s. 72-74). V období zrodu „humanistické internacionály“, jak tuto novou generaci nevládních organizací vzniklých v reakci na Biafru nazývá Alex de Waal, však neexistovaly žádné mechanismy zpětného hodnocení prospěšnosti akce a reflexe nebyla ani v institucionálním zájmu organizací – přiznání chyby by pravděpodobně znamenalo ztrátu financování a zánik organizace v nově konkurenčním prostředí. Humanitární organizace tedy nebraly v potaz politické dopady jejich jednání a ani je zpětně nehodnotily (de Waal 2006, s. 78-79). Tato nová logika fungování humanitárních organizací nechala nově vyplynout fakt, že organizace poskytovaly službu, nikoliv však primárně obětem války, ale sponzorskému publiku, které jejich činnost financovalo. Humanitární pomoc se tím pádem stala spíše technickou disciplínou, snahou doručit co nejvíce materiálu co největšímu počtu lidí, to vše pod dohledem médií.

5 Humanitarismus v období „konce dějin“

Kouchnerovi jeho přístup zajistil ve Francii značnou popularitu v nejvyšších kruzích francouzské společnosti a politiky. V roce 1987 formuloval s pomocí právníka Maria Bettatiho doktrínu *droit d'ingérence*, tedy práva na vměšování do vnitřních záležitostí států. O rok později se stal Kouchner francouzským ministrem zdravotnictví a humanitární akce, přičemž druhý z těchto postů byl vytvořen speciálně pro něj a byl prvním takovým na světě. Tehdejší prezident Mitterand přijal jeho myšlenky a princip *droit d'ingérence* se stal význačným v nejvyšších politických kruzích Francie. Kouchner ho také prosazoval v rámci Spojených národů. Rezoluce Valného shromáždění OSN 43/131 a 45/100 z let 1988 a 1990, které se zabývají poskytováním humanitární pomoci a ustanovují společnou odpovědnost států za její doručení i ustanovením humanitárních koridorů, jsou do značné míry výsledkem Kouchnerovy práce na půdě OSN a dají se považovat za ideové základy režimu humanitárních intervencí 90. let (Allen, Styan 2000, s. 835).

5.1 Humanitarismus na cestě k post-studenoválečnému uspořádání

V průběhu 80. let došlo k významnému nárůstu počtu a velikosti nevládních organizací poskytujících humanitární pomoc. Charakter jejich jednání a vystupování byl přitom stále v souladu s hodnotami, které humanitarismus získal po nigerijské občanské válce. Humanitarismus se v kontextu vrcholící studené války stal nástrojem kritiky politické rigidity velmocenského souboje. Organizace se pokládaly za apolitické aktéry, kteří stojí mimo politiku a jejichž morální imperativ pomoci lidem v nouzi staví jejich cíle nad jakoukoliv jinou politickou či byrokratickou úvahu. Právo na humanitární pomoc bylo vnímáno jako univerzální a bezpodmínečné (Duffield 2001, s. 76-77). Humanitarismus 80. let se vymezoval vůči politické realitě a snažil se napravit zvrácené důsledky souboje velmocí občanskou mobilizací. Humanitární pomoc, vnímaná jako forma apolitického jednání, měla působit tam, kde to reálpolitické ohledy ostatním zemím nedovolovaly. Rozvojová pomoc, která byla chápána jasně jako nástroj k prosazování zájmů supervelmocí, stála proti humanitarismu financovanému ze soukromých zdrojů. Za vyvrcholení tohoto období je možné považovat akci Live Aid z roku 1985, která zmedializovala hladomor v Etiopii a vybrala desítky milionů liber od soukromých osob na poskytnutí pomoci (Chandler 2001, s. 681-682).

Změna vztahu mezi státy a nevládními organizacemi však přicházela v podobě financování zahraniční pomoci. Nástup neoliberalismu znamenal zvýšený tlak na omezování veřejných výdajů a zmenšování státních aparátů, což se dotklo především rozvojové pomoci,

kteřá zároveň prožívala v osmdesátých letech krizi, jelikož její výsledky se začaly obecně zdát přinejmenším omezené. Mantrou doby byla privatizace a k ní začalo pomalu docházet i v oblasti humanitární a rozvojové pomoci. Vlády západních demokracií začaly namísto vlastních projektů financovat projekty nevládních organizací, především ve Spojených státech a Velké Británii. Stále větší poměr vládních příspěvků v kasách organizací měl za důsledek jejich orientaci na dlouhodobější a dalekosáhlejší projekty než dříve a těsnější propojení, ideové a následně i personální, mezi nevládními organizacemi a státními ministerstvy (Chandler 2001, s. 686; Rieff 2002, s. 103, 115).

Tento vývoj souvisel se zpětnou vnitřní reflexí dopadů aktivity humanitárních organizací. Už během 80. let se začalo ukazovat, že humanitarismus nevládních organizací je ve zlepšování životních podmínek v zemích, kde působil, neefektivní. Pracovníci v oboru si uvědomovali, že dynamika prostředí humanitárních organizací vzniklých po nigerijské občanské válce vedla k mnoha zvráceným důsledkům, které šly proti původnímu úmyslu materiální humanitární pomoci. Konkurenční souboj mezi jednotlivými organizacemi, vedoucí ke snaze co nejvíce zmedializovat vlastní operaci a vykazovat vykonanou práci pouze na základě kvantity doručeného materiálu, vedl v mnoha případech k podpoře válečné ekonomiky a k posilování stávajících či vytváření nových paralelních politických struktur uvnitř cílových zemí okolo distribučních kanálů pomoci. Na druhé straně měly organizace téměř nulovou zodpovědnost za svoje činy. Humanitární organizace prezentovaly krize, jejichž kořeny byly ve většině případů politické, jako například hladomory v Sudánu či Etiopii, jako katastrofy způsobené „vyšší silou“, jejichž náprava je možná čistě distribucí dostatečného množství materiálu. Kritická reflexe, která by mohla vést ke zlepšení efektivity pomoci, byla znemožněna institucionální závislostí organizací na vlastním veřejném obraze (de Waal 2006, s. 133-145).

5.2 Konec dějin

Konec studené války přinesl nejen zásadní proměnu mezinárodního prostředí, ale umožnil jak humanitárním organizacím, tak státům znovu promyslet roli humanitarismu v mezinárodních vztazích. S pádem Sovětského svazu se staly Spojené státy jedinou supervelmocí a v imaginaci západních elit se začala usazovat idea „konce dějin“. Liberální řád se měl stát vítězem historického souboje idejí a jeho postupná univerzalizace měla proměnit otázky politického charakteru na otázky ekonomické, environmentální či konzumní. Nové období lidských dějin již mělo být plné pouze „nekonečného řešení technických problémů“ (Fukuyama 1989).

Nově vzniklá situace americké hegemonie otevřela stavidla mezi humanitarismem a politickou mocí států. Humanitární organizace post-biaferského typu byly frustrované nepoměrem mezi velikostí vlastních cílů a nepřiměřeností vlastních prostředků pro jejich dosažení. Klasický humanitarismus Červeného kříže neměl v úmyslu proměňovat kontext konfliktu ani nacházet způsob jeho řešení. Nový humanitarismus, poháněný do značné míry utopianismem individuálních lidských práv v kontextu mezinárodního systému, který zakazuje nespravedlivou válku, přirozeně aspiroval na vymýcení příčin konfliktu a pokládal si otázku, zda má smysl ošetřovat, šatit a krmit obyvatelstvo, které stále čelí neměnným podmínkám systematického nebezpečí. „Na řešení humanitárních problémů neexistuje humanitární řešení“ shrnula problém Sadako Ogotaová, bývalá vysoká komisařka OSN pro uprchlíky (cit. v Rieff 2002, s. 22). Humanitarismus je ze své podstaty činností reaktivní. V kontextu období vzniku Červeného kříže působil v podmínkách, které byly považovány za neměnné, a reagoval na činnost států, legitimní z podstaty řádu, který neuznával existenci vyšší autority než národního státu jako subjektu mezinárodního práva. V období po nigerijské občanské válce však začala být nutnost poskytovat humanitární pomoc postupně vnímána jako známka politického selhání, chyby v mezinárodním systému, kterou lze napravit. Oběti, které ošetřoval Dunant u Solferina, byly oběťmi mezinárodního řádu, byly vnímány jako daň za stabilitu a omezenost válek. Oběti od dob Biafry však byly oběťmi zločinců, pro které bylo možné požadovat trest ve jménu vyššího univerzálního principu lidských práv. Nově se ustavující hegemonie americké moci na přelomu 80. a 90. let představovala pro mnohé humanitární organizace příležitost efektivněji doručovat humanitární pomoc a proměnit podmínky, ve kterých humanitární krize vznikají.

Pro západní demokracie se zase humanitární pomoc ukázala jako nástroj, s jehož pomocí lze reagovat na chaos a neklid v zemích, jež se po konci studené války staly strategicky bezvýznamnými. „Poslat [humanitární] pomoc je zbraní, po které se sahá jako první: populární doma, většinou nenapadnutelná zvenku, a slouží jako záminka nezajímat se o hlubší politické problémy“ (de Waal 2006, s. 134). Tato humanitárně-politická konjunktura vedla v 90. letech 20. století k řadě intervencí, které měly zásadní vliv na vnímání role humanitárních organizací ve světové politice.

5.3 Prolnutí politiky a humanitarismu: intervencionismus 90. let 20. století

5.3.1 Somálsko, Bosna, Rwanda

Případy bosenské války za nezávislost a intervence do Somálska dobře ilustrují tendence promísení politiky a humanitarismu. Aniž bychom zabíhali do přílišných detailů, ukážeme, že Bosna byla ranou ukázkou „humanistického alibi“ v období po konci studené války, tedy

nahrazením politického řešení řešením humanitárním. Somálsko zase ukázalo, jaké zvrácené důsledky může mít humanitární pomoc pro cílové obyvatelstvo i pro vlastní obraz, pokud povolá k pomoci státní vojenskou moc.

Intervence americké armády do Somálska, která začala v prosinci 1992, ukazuje, do jaké míry se proměnilo vnímání geopolitického kontextu po pádu Sovětského svazu. Republikánská administrativa, vedená studenoválečnými reálpolitiky, vyslala vojsko do země, která pro ni ztratila v nedávné době strategický význam, za účelem „vytvoření bezpečného prostředí pro doručení humanitární pomoci“ (de Waal 2010, s. 295). Taková intervence měla být splněním přání nových humanitaristů, jelikož jim měla umožnit ukončit hladomor nehledě na souhlas suverénní moci působící na daném území. Intervence nicméně narazila na řadu překážek, které ji nakonec odsoudily k neúspěchu. Operace byla založena na předpokladu, že humanitární cíle jsou samy o sobě dobré a výsledek operace musí být tedy také dobrý. Američtí vůdci však nebyli ochotni riskovat americké životy v rámci doručování pomoci, především kvůli vnitřně-politickým ohledům (Ferguson 2005, s. 148). Obrovská síla americké intervenční armády společně s doktrínou nulových ztrát na vlastní straně vedla k vysokým ztrátám mezi místním obyvatelstvem. Humanitární pracovníci, kteří byli do příchodu armády vnímáni místními veskrze pozitivně, se začali po začátku intervence stávat cílem útoků jednotlivých válečných frakcí, protože začali být vnímáni jakou součástí intervenující armády. Americká armáda byla do bojů také následně v roce 1993 zatažena a její působení znatelně zhoršilo podmínky probíhající občanské války. Po zmařené operaci jednotek rangers v Mogadišu, při které zemřelo několik Američanů, se armáda ze země stáhla a intervence byla následně ukončena, aniž by byly splněny její předem deklarované cíle (Rodogno 2012, Epilogue). V jednání intervenujících sil byl zakódován silně asymetrický vztah vzhledem k místní populaci a politické autoritě. Americká armáda, operující s mandátem Rady bezpečnosti OSN, pojímala sebe sama jako nadřazenou sílu, působící v konfliktu mimo a nad somálskou společností a politikou. Tento postoj ztělesňuje i tvrzení amerických vojenských právníků, kteří opakovaně tvrdili, že na intervenující armádu se nevztahují Ženevské konvence, jelikož jedná pod hlavičkou OSN, která není jejich signatářem (de Waal 2010, s. 299). Morální kapitál intervenující síly ve jménu humanitarismu jí tedy umožnil umístit se mimo standardní rámec mezistátních vztahů, do nadřazeného morálního stanoviště, ze kterého jednala v rámci výkonu humanitární pomoci a ochrany lidských práv.

V Bosně se na druhou stranu projevila neochota evropských států zasáhnout v konfliktu politicky a ukončit probíhající násilí vojenskou intervencí. Místo toho došly k rozhodnutí, že je snazší a dostatečné regulovat dopady konfliktu podporou a financováním humanitární pomoci.

V cestě ozbrojenému zásahu stály příliš velké neshody mezi Francií, Německem a Británií ohledně toho, za čí stranu by se měla intervence postavit. Ani jeden ze jmenovaných států navíc nechtěl nasazovat do zjevně těžkých a nebezpečných bojů svoje vojáky. Hlavní obavou západoevropských států byl pohyb uprchlíků v důsledku konfliktu, jejichž přesunu se snažily zabránit použitím humanitární pomoci. Zásadní humanitární agenturou v čase bosenského konfliktu byl Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky (UNHCR). Ten se stal ideálním tzv. „implementačním partnerem“ pro státy, které nechtěly v konfliktu intervenovat, a postupně se stal nejvýznamnější agenturou v terénu, která dále vypisovala tendry a tím financovala a určovala rámec celé humanitární akce. Tato pozice navíc vyhovovala zájmům Spojených národů, které se snažily získat centrální status v mezinárodních vztazích po období, kdy latentní konflikt velmocí v období studené války umenšoval význačnost celé organizace. V průběhu bosenské války tedy vykristalizovala nová mezinárodní struktura. Spojené národy v nově objevené roli jako „byrokratické rameno světových transcendentálních hodnot“, nevládní humanitární organizace přijímající stále větší množství prostředků od vlád a OSN a evropské státy a USA, pro které byl humanitarismus vhodným nástrojem v určitém typu konfliktů. Společně tyto tři složky vytvořily komplex, který měl do budoucna nabídnout řešení světových krizí. Některé nevládní organizace, v reakci na zřetelné zneužití humanitarismu sponzorskými státy jako záminky k nečinnosti, reagovaly zvýšeným apelem na dodržování lidskoprávních úmluv a požadavkem větší aktivity států v konfliktech, kde dochází k porušování lidských práv (Rieff 2002, s. 123-154).

V duchu atmosféry konce dějin, kdy se měly politické problémy proměnit na problémy, na které lze najít technické řešení, bohužel západní demokracie zobecňovaly zjištění z jedné krize na obecná pravidla intervencionismu a nevnímaly specifický kontext jednotlivých krizových situací. Po hořké zkušenosti ze Somálska se proto Spojené státy, samozřejmě i z vnitřně-politických důvodů, rozhodly nezasáhnout během rwandské genocidy. Případ Rwandy byl z hlediska mezinárodní reakce podobný jako případ Bosny. Spojené státy se rozhodly neintervenovat a situaci v zemi v roce 1994 popisovaly jako humanitární zločin, případně jako „akty genocidy“ [acts of genocide], nechtěly však situaci nazvat přímo „genocidou“, aby nemusely jednat v souladu s povinnostmi mezinárodní komunity, které plynou z Úmluvy o zabránění a trestání zločinu genocidy (Rieff 2002, s. 161). Státy se tak rozhodly jednat prostřednictvím humanitárních organizací. Ty však neměly, a z definice ani nemohly mít, prostředky, jak genocidě zabránit. Násilnosti ve Rwandě nakonec skončily díky politickému a vojenskému vývoji uvnitř Rwandy. Humanitárním organizacím zbývalo pouze tišit důsledky násilností a v podstatě rezignovat na snahu násilnosti zastavit. Pro většinu

pracovníků nevládních humanitárních organizací byla taková situace selháním. Pouze zmenšovat utrpení pro ně byla ambice příliš omezená. Podle většiny organizací post-biaferského období bylo toto selhání ukázkou nutnosti do větší míry zapojit do humanitární pomoci státní moc (Rieff 2002, s. 179, 193).

Zatímco zkušenost z intervence do Somálska na několik příštích let přerušila chuť Spojených států intervenovat politicky za pomoci ozbrojených sil, situace v Bosně ukázala, že humanitarismus dokáže poskytnout zdání aktivní participace, aniž by se musely státy politicky nebo vojensky do konfliktu zapojit. Pro většinu humanitárních organizací byla ovšem zkušenost z Bosny, a především potom z Rwandy, značně traumatická a vedla k zesílenému volání po systematictější angažovanosti politických sil během humanitárních krizí. Podle Davida Rieffa docházelo v průběhu devadesátých let navzdory často negativním zkušenostem z předchozích intervencí ke stále většímu mísení jak vojensko-civilních, tak humanitárně-politických dimenzí (Rieff 2002, s. 152-153).

5.3.2 Kosovo a Afghánistán

Proces splnutí humanitarismu a politické moci západních demokracií pokračoval v Kosovu a k jeho vyvrhnutí došlo během války v Afghánistánu v roce 2001. Intervence do Kosova byla od začátku intervencí vojenskou, avšak slovník používaný intervenujícími státy nebyl politický, nýbrž humanitární. Válka v post-studenoválečné geopolitické konstelaci byla prezentována jako policejní akce, jako záchrana obyvatelstva, jehož lidská práva jsou ohrožena nezodpovědným suverénem. Použitím takové rétoriky se státy NATO navíc snažily nahradit ztracenou legitimitu poté, co zásah proti Miloševičovu režimu nebyl schválen Radou bezpečnosti OSN. Využití humanitárních organizací mělo sloužit několika cílům. Za prvé, jednalo se zřejmě o nejsnazší a nejprůhodnější způsob, jak intervenci ospravedlnit. Za druhé, některé humanitární organizace, jako například kanadská odnož CARE (*Cooperative for Assistance and Relief Everywhere*), poskytovaly vojenským složkám informace o dění v terénu a nahrazovaly tak do určité míry absenci pozemní armády, kterou zejména Spojené státy nechtěly po zkušenosti ze Somálska posílat do přímých bojů. Třetím cílem bylo tišit důsledky bombardování letouny NATO, které samo o sobě způsobilo značnou humanitární krizi (Rieff 2002, s. 200-207).

Vrcholem postupné provázanosti vojenské intervence a humanitarismu se stala podle Rieffa válka v Afghánistánu. Noví humanitaristé v ní definitivně obětovali autonomii vlastního pole domnělé efektivitě politizované pomoci, a idea ustanovení neutrálního humanitárního prostoru ustoupila snaze získat přístup do všech oblastí zasažených válkou, nehledě na souhlas

místních politických struktur a obyvatel. Překážky, které by stály v cestě klasickému humanitarismu (např. neochota jedné z válčících stran pustit organizace do určitých oblastí) měly být překonány v novém univerzálním světovém řádu, kde žádná nepravost ani utrpení nemělo být humanitárním organizacím nedostupné (Rief 2002, s. 264-265).

Je důležité si znovu připomenout, že sblížování a prolínání státní moci s humanitárními organizacemi se odehrávalo na základě oboustranného zájmu a přesvědčení o prospěšnosti tohoto vývoje. Pro státy, jak jsme ukázali, bylo spojení s humanitarismem užitečným nástrojem jak pro ospravedlnění a propagaci války dovnitř i navenek, tak pro samotný průběh zásahu. Tzv. humanitární alibi jim potom sloužilo v případě, že nechtěly přímo intervenovat. Většina humanitárních organizací na druhou stranu vítala státní moc jako prostředek pro překonání frustrace z vnímané omezenosti vlivu jejich práce, z neschopnosti vyřešit kořeny problémů, které byly příčinami humanitárních krizí a jako prostředek naplnění vlastních utopianistických ambicí. Je však diskutabilní, zda byl vztah humanitárních organizací a států symetrický. Většina hlavních organizací byla do značné míry finančně závislá na penězích sponzorských vlád či agentur OSN, jejichž hlavními přispěvateli byly opět tytéž vlády. Ve značně konkurenčním poli nevládní humanitární pomoci, kde odmítnutí projektu jednou organizací nevedlo k jeho neuskutečnění, ale k jeho převzetí jinou organizací, by bylo odmítnutí projektu pro organizace z institucionálního hlediska nerozumné. Humanitaristé tedy byli v mnoha případech závislí na projektech vyhlášených státy a z existenčních důvodů si nemohli dovolit tyto projekty odmítat. Organizace měly do jisté míry vliv na tvoření politiky sponzorských států díky svému vysokému morálnímu kapitálu a personální provázanosti se státní byrokracií, především ve Spojených státech. Avšak představa, že by vojska sponzorských zemí mohla přijímat rozkazy od humanitárních organizací, byla, jak podotýká Rieff, pouze zbožným přáním (Rieff 2002, s. 207).

5.4 Co by řekla Nightingalová?

Situace provázanosti státních a humanitárních struktur ve svých obrysech připomíná situaci Červeného kříže v druhé polovině 19. století. Námitka Nightingalové k Dunantovu návrhu, tedy že jím navrhované dobrovolnické sbory na sebe budou brát odpovědnost a povinnosti, které by správně měly náležet státům, působí ve světle výše popsaného vývoje tzv. „humanitárního intervencionismu“ stále aktuálně. Tak jako dokázaly státy využít národních společenství Červeného kříže k propagaci vlastních militaristických cílů v období před první světovou válkou, tak dokázala i „mezinárodní komunita“ použít humanitární organizace jako alibi pro nečinnost tváří tvář nepravostem, kterým byla zavázána zabránit, nebo naopak jako

garanci legitimacy a příznivého obrazu vojenských intervencí. Tento vývoj byl však vítán i ze strany humanitaristů. Národní společnosti Červeného kříže se díky přízni domovských států těšila nebyvalému rozkvětu právě v letech před Velkou válkou. Stejně tak humanitární organizace v 90. letech vítaly stále větší prolnutí s politickou mocí jako cestu k dosažení vlastních cílů. ICRC se minimálně od prusko-francouzské války v reakci na tento trend snažil hledat rovnovážné neutrální stanovisko v systému evropských států i za cenu toho, že národní společnosti „obětoval“ jednotlivým státům a nesnažil se celé hnutí centralizovat a řídit. Tento vývoj později vyústil v ustanovení Ligy (a později Federace) národních společností Červeného kříže v meziválečném období, která sdružovala národní společnosti, ale sloužila také, jak jsme si ukázali (kap. 2), jako nástroj kontroly společností v neevropských státech v nově globalizovaném mezinárodním řádu. ICRC v meziválečném období raději znovu ztratil kontrolu nad Federací, než aby kompromitoval svou neutrální pozici.

Na začátku druhého tisíciletí se tedy většina hlavních humanitárních organizací post-biaferského období spojila s úsilím států podobně, jako to udělala národní společnosti před první světovou válkou. Abychom tuto paralelu příliš nenapínali, podotkněme, že národní společnosti pouze reagovala na činnost států, snažila se zdokonalit vlastní funkčnost a válku vnímala jako neměnnou skutečnost. Noví humanitaristé naproti tomu vnímali spojení s politickou mocí jako prostředek dosažení vlastních utopianistických vizí a cílů politického charakteru. Navíc je důležité podotknout, že ambice nových humanitaristů a liberálních demokracií byly směřovány do zemí bývalého třetího světa a odehrávaly se tedy v rámci asymetrických mocenských vztahů. K tomuto rozměru nového humanitarismu se vrátíme později.

5.5 Lékaři bez hranic v novém tisíciletí

Podobně jako ICRC zvolil cestu odloučení od národních společností, MSF, které lze pokládat za organizaci stojící u zrodu nového humanitarismu, začala už v devadesátých letech promýšlet svůj vztah ke státní moci a diferencovat se ve své pozici od většiny ostatních organizací.

V Bosně viděli Lékaři bez hranic chování srbských milicí jako návrat genocidního totalitarismu do Evropy a volali po vojenském zásahu. Rony Brauman, tehdejší ředitel MSF, byl kritický k nechuti Francie vojensky zasáhnout a úmyslu vyslat pouze humanitární pracovníky. Při návštěvě Françoise Mitteranda v obléhaném Sarajevu v roce 1992 prohlásil: „viděl jsem přijíždět francouzského prezidenta, ale odjíždět prezidenta Červeného kříže“ - přijel politický vůdce, ale rozhodl jen o poskytnutí humanitární pomoci (Senik 2014). MSF

kritizovalo také intervenci do Somálska právě kvůli promísení humanitárních a vojenských složek, které vedlo k opakovaným útokům na polní nemocnice a jiná zařízení a mělo, podle názoru organizace, neblahý účinek na vnímání humanitarismu jako takového. Lékaři bez hranic se však na druhou stranu stali hlasitými stoupenci ozbrojené intervence do Rwandy, protože krizi považovali za čistě politickou a tím v zodpovědnosti států. Později také požadovali mezinárodní zabezpečení uprchlických táborů ve východním Kongu, kde se přeskupovali uprchlí Hutuové a chystali se na protiúder. Lékaři bez hranic se nakonec z uprchlických táborů na protest stáhli, jelikož usoudili, že humanitární pomoc v nich znamená podporu pachatelů genocidy (Weissman 2011, s. 187-188). Rieff si však pokládá otázku, do jaké míry bylo toto rozhodnutí založeno na vědomí, že jejich místo zastoupí v táborech jiná organizace vzhledem ke konkurenčnímu prostředí uvnitř humanitárního pole. Je otázkou, zda by byli schopni učinit stejné gesto, pokud by věděli, že jejich stažení znamená konec veškeré humanitární pomoci v táborech. Takovému morálnímu dilematu však čelit v onu chvíli nemuseli (Rieff 2002, s. 187). Od intervence do Kosova se začali MSF stále více prezentovat jako neutrální aktér a kritizovat „humanitární války“ s odůvodněním, že tento termín zakrývá lidské utrpení, způsobené jakýmkoliv použitím síly, a nebezpečí, které plyne z porušení státní suverenity. Během prvních let nového tisíciletí se MSF, především jejich francouzská sekce, pomalu vzdalovali od ideje liberálního intervencionismu, který chtěl systematicky zasahovat na místech, kde docházelo k porušování lidských práv. Zejména po vyloučení francouzské a holandské sekce MSF ze Sudánu v reakci na obžalování Omara al-Bashira Mezinárodním soudním tribunálem na základě zpráv, publikovaných MSF, dokumentujících porušování lidských práv vládním režimem, se organizace rozhodla značně omezit veřejné vyjadřování o dění v zemích, kde působila, a vrátit se ideově ke své původní chartě z roku 1971, která byla v zásadě v souladu s principy Červeného kříže, včetně principu neutrality (Weismann 2011, s. 189-196).

Jak jsme vysvětlili výše, původ MSF je svázán s ICRC a díky tomu jsou svázány i jejich organizační principy. Rony Brauman tvrdí, že právě příběh vzniku MSF je důležitý pro identitu organizace i v současnosti a právě s jeho pomocí lze vystihnout rozdíly mezi chováním obou organizací v období, kdy jejich operační praktiky stále více konvergují. Pro MSF je zásadní pracovat v těch oblastech občanských válek, které jsou spravovány povstalcí – jasný odkaz nigerijské občanské války. Brauman tvrdí, že zatímco je možné o MSF tím pádem tvrdit, že nejsou v tomto smyslu nestranní, o ICRC lze to samé tvrdit zase z druhé strany. ICRC často operuje skrze národní společenství, která jsou stále součástí vojenských sborů dané země a povstalecká území se snaží zásobovat z vládních stanovišť, což je často značně obtížné až

nemožné a způsobuje také do určité míry narušení principu nestrannosti. Lékaři bez hranic se také liší svým postojem k porušování lidských práv a zneužívání humanitární pomoci. Zatímco ICRC je vázán mlčenlivostí a zprávy primárně podává jen zainteresovaným vládám, MSF mají stanovenou určitou morální hranici, za kterou už nejsou ochotni humanitární pomoc dále poskytovat. Překročení této hranice nemusí nutně vyústit ve veřejné odsouzení činnosti jedné ze stran konfliktu, ale také například ve stáhnutí z místa operace jako v případě rwandských uprchlických táborů. Červený kříž takové gesto učiní pouze velice výjimečně. Tento fakt znovu pramení z vnímané identity Lékařů bez hranic, kteří si vyhrazují právo vzdát se neutrálního postoje, pokud jej považují za morálně závadný z důvodu nebezpečí tiché komplicity se zločiny proti lidskosti. Nicméně obě organizace jsou si podle Braumana ve svých operačních východiscích velice podobné. Přiblížení jejich pozic přitom umožňuje působení organizací, které monitorují dodržování lidských práv v místech konfliktu. Jelikož je díky těmto organizacím lidskoprávní situace na místě veřejně známá, nemusí se Lékaři bez hranic zabývat zveřejňováním faktů (pokud nejsou jediní, kdo má k určitým informacím přístup) a tak riskovat vyloučení z oblasti. Jak ICRC díky své mlčenlivosti, tak MSF díky působení těchto organizací se může soustředit na poskytování pomoci bez nutnosti kompromitovat vlastní neutrální pozici (Brauman 2012).

5.6 Lidská bezpečnost

Vraťme se nyní k otázce humanitárně-politického komplexu, z nějž se Lékaři bez hranic postupně snažili v průběhu nového tisíciletí vymanit. Uvolnění neporušitelnosti státní suverenity období po konci studené války společně s novou prominencí humanitarismu a se (staro)novým nástrojem humanitární intervence, se odehrával společně s proměnou chápání bezpečnosti v situaci americké hegemonie. Koncepce národní bezpečnosti začala být okolo poloviny 90. let nahrazována lidskou bezpečností, založenou na principu individuálních lidských práv. Zatímco původně byla tato idea zaměřena především na nevojenskou rozvojovou pomoc, během 90. let začala být v akademickém prostředí a především i na půdě OSN prezentována otázka rozvoje skrze prisma bezpečnosti (Makaremi 2010, s. 108). Právě příliš malá rozvinutost, vnímaná na teleologické škále směřující k liberální demokracii, byla vnímána jako příčina úbytku lidské bezpečnosti. Ačkoliv samotný název konceptu lidské bezpečnosti implikuje jako referenční objekt jedince, v praxi je lidská bezpečnost podporována na společenské úrovni (Peoples, Vaughan-Williams, 2010, s. 130). Proces sekuritizace rozvojové pomoci vedl k vnímání prostředí v rozvojových zemích nikoliv na základě socioekonomických a politických podmínek vlastních určitému kontextu, ale skrze kvantifikovatelnou univerzální

jednotku lidského rozvoje, tzv. index lidského rozvoje (*Human development index, HDI*), který zahrnuje kromě ukazatelů ekonomických i ukazatele týkající se zdraví a vzdělání populace. Nehledě na společenský kontext, HDI má nabízet jasnou míru rozvoje společnosti, která se pak díky logice sekuritizace proměňuje v otázku bezpečnosti či hrozby pro mezinárodní společenství. Ustanovení Spojených států a západní Evropy jako centra a majáku liberálního světového řádu v období „konce dějin“ vytvořilo jasné rozlišení mezi centrem a periferií. Militarizovaný koncept lidské bezpečnosti, který se od 90. let zabýval čistě fyzickou bezpečností populace na periferii, se postupně snažil přetvářet *ad hoc* intervencionismus v globální legální normy, které by umožnily spravovat nově vznikající „bezpečnostní hrozby“ po celém světě. Tato snaha vycházela z logiky dekontextualizace lokálních konfliktů a k jejich interpretaci jako „krizí“, které je možné kvantifikovat, mimo jiné za pomoci HDI, a zvládat za použití nástrojů militarizované humanitární pomoci, rozvoje a budování států. Ohrožení lidské bezpečnosti kdekoliv na světě mělo vést k destabilizaci daného regionu, což, díky stále větší vnímané bezpečnostní interdependenci, následně vedlo k ohrožení bezpečnosti kdekoliv na světě. Zóny, kde takové krize probíhají, jsou označeny za „černé díry“, které generují a šíří do okolí nové zdroje *ne*-bezpečnosti. V národním zájmu liberálních demokracií je tyto oblasti spravovat použitím výše zmíněných nástrojů a tím zajistit jak lidskou bezpečnost obyvatel na místě, tak národní bezpečnost svých vlastních států (Makaremi 2010, s. 108-109, 114-117). Zatímco u států centra je podle této logiky státní suverenity zachována a je nutné usilovat o bezpečnost kolektivu v jejím rámci, v zemích periferie je suverenity erodována odkazem na individuální práva obyvatel. Nový humanitarismus se svým včleněním do komplexu lidské bezpečnosti stal jedním z nástrojů správy obyvatelstva periferie v zájmu národní bezpečnosti sponzorských států v historickém okamžiku víry ve vítězství jediného politicko-ekonomického modelu.

Tony Blair se v projevu z Chicaga v roce 1999, ve kterém se snažil ustanovit legitimitu intervence do Kosova, vyjádřil jasně tímto způsobem: „Vposledku se hodnoty a zájmy spojují. Pokud máme možnost ustanovit a šířit hodnoty svobody, vlády práva, lidských práv a otevřené společnosti, pak je to také v našem národním zájmu. Šíření našich hodnot zvyšuje naši bezpečnost“ (Blair 1999). Obdobnou formulaci vize nového mezinárodního řádu lze nalézt také v Národní bezpečnostní strategii (NSS) prezidenta Bushe mladšího z roku 2002. Ta přímo potvrzuje domněnku, že pád Sovětského svazu znamenal „rozhodné vítězství“ liberální demokracie v souboji různých pojetí společenské organizace. Světové velmoci se v tomto historickém momentě podle dokumentu nachází na stejné straně, „spojené společným nebezpečím teroristického násilí a chaosu“. Slabé státy, jak měl ukázat případ Afghánistánu,

mohly „představovat veliké nebezpečí pro naše národní zájmy“, jelikož byly „kompromitovány terorem“ a „přátelé teroru jsou nepřáteli civilizace“ (The White House 2002).

V konceptu lidské bezpečnosti se tedy spojuje utopianismus lidských práv, vize „konce dějin“, eroze konceptu neutrality a nový, post-biaferský humanitarismus. Humanitární pomoc se v tomto kontextu stává skutečně politickým nástrojem, který již nemá za úkol pouze ulevovat od utrpení, ale také podporovat sociální procesy a nastolovat vhodné podmínky pro zakořenění rozvojové pomoci, s jejíž pomocí se cílový stát stává menším zdrojem globálního nebezpečí. Humanitarismus se tedy, podle Marka Duffielda, začlenil v prvním desetiletí po konci studené války, do „strategického komplexu, který vytváří liberální mír“ (Duffield 2001, s. 88, 95).

Vyvrcholením konceptu lidské bezpečnosti je přijetí koncepce „Odpovědnosti chránit“ (*Responsibility to Protect, R2P*) Světovým summitem OSN v roce 2005. Cílem R2P bylo právně kodifikovat možnost humanitární intervence. R2P měl být teoreticky širší pojem, než předchozí pojetí intervencionismu. Samotná intervence měla být až posledním řešením po vyčerpání jiných diplomatických nástrojů. R2P se také měla zaměřovat na prevenci a post-krizovou rekonstrukci (Abbot 2005). R2P stanovuje, že státy mají odpovědnost vůči svým občanům a pokud poruší jejich lidská práva, suverenita daného státu přechází do rukou mezinárodní komunity, která může zasáhnout do jeho vnitřních záležitostí. Z hlediska mezinárodního práva R2P pokládá, v souladu s logikou výše uvedených vyjádření Blaira a Bushe ml., ohrožení lidské bezpečnosti civilistů za hrozbu „mezinárodnímu míru a bezpečnosti“ podle článku VII Charty OSN, čímž vzniká právo, se souhlasem Rady bezpečnosti, zasáhnout silou (Makaremi 2010, s. 199). Nicméně R2P v podobě, ve které byla v roce 2005 přijato, v podstatě nijak nevybočuje z logiky předchozích humanitárních intervencí. Jako mechanismus je stále selektivní, protože je závislé na rozhodnutí Rady bezpečnosti OSN a neustanovuje ani jasně vymezené nástroje, pomocí kterých by měla být odpovědnost vymáhána. V R2P neexistuje automaticky garantovaná reakce na porušování zodpovědnosti vlád a v dokumentu není diskutováno co se děje, pokud se Rada bezpečnosti není schopna jednomyslně rozhodnout, čímž se zastaví proces reakce na probíhající krutosti. Národní zájmy velmocí v Radě proto budou stále dominovat nad poskytnutím univerzální a bezpodmínečné pomoci postiženému obyvatelstvu. V tomto smyslu někteří právní experti poukazují na fakt, že R2P se v podstatě, kromě použité terminologie, zásadně neliší od Kouchnerova kontroverzního *droit d'ingérence* (Rodogno 2012, Epilogue).

Vývoj ozbrojeného intervencionismu ve jménu humanitární pomoci tedy dosáhl svého vrcholu přijetím doktríny Odpovědnosti za ochranu, která poprvé od druhé světové války dokázala překonat propast mezi zákazem vměšování do vnitřních záležitostí států v Chartě

OSN a implikacemi lidskoprávních úmluv (Ignatieff 2000, s. 312). Budoucnost R2P a politického humanitarismu je však předmětem debat, kterým se budeme věnovat v další části.

6 Humanitarismus v období pokračujících dějin

Prominence humanitárního intervencionismu v post-studenoválečném období ve Spojených státech byla způsobena mimo jiné příklonem k individuálním lidským právům dvěma hlavními ideologickými tábory americké zahraniční politiky. Shrňme si stručně vývoj tohoto konsensu.

6.1 Vývoj amerického post-studenoválečného zahraničně-politického konsensu

Lidská práva ve Spojených státech zažila svůj průlom v 70. letech v atmosféře společenského traumatu z války ve Vietnamu, aféry Watergate a kritiky americké společnosti, kterou přineslo hnutí za občanská práva. Přijetí slovníku a mravního rámce lidských práv sloužilo, podle Barbary Keys, americké společnosti k znovunalezení vlastní pozice a identity doma i v mezinárodním kontextu. Lidská práva zažila svůj průlom v rámci dvou politických směrů. Jako první jejich slovník používali konzervativní demokraté, kteří je využívali především jako slovníku antikomunismu, kritiky Sovětského svazu a potvrzení vlastní identity jako antitotalitářského hnutí. Odmítali zpytování svědomí, které bylo rozšířené mezi americkými liberály v reakci na válku ve Vietnamu a jako první navrhovali šíření lidských práv ve světovém měřítku. Z tohoto ideového podhoubí následně vycházela řada neokonzervativců ve vládě George Bushe mladšího. Druhou skupinou, která shledala slovník individuálních lidských práv užitečným, byli umírnění liberálové. Ti skrze lidská práva hledali cestu ven z bipolární logiky studené války, čímž chtěli dosáhnout možnosti vyvázat se ze studenoválečných aliancí s režimy, které podle jejich názoru nebyly v souladu s americkými hodnotami. Lidská práva pro ně byla především prostředkem, jak se vyrovnat s vlastním svědomím po traumatu způsobeném Vietnamem. Chtěli Spojené státy vzdálit od podobných válečných kampaní, které vnímali jako projevy imperialismu, ale zároveň vtisknout světu vlastní morální vizi. Univerzálně uznaná lidská práva byla pro liberály ve své individualistické podobě vnímána jako konsonantní s americkými hodnotami a opředena mezinárodní legitimitou. Mohla být proto prosazována skrze multilaterální mezinárodní instituce bez nebezpečí nařčení z amerického imperialismu (Keys 2014, s. 2-5).

Z těchto kořenů vzešel post-studenoválečný neokonzervatismus a liberální internacionalismus,⁸ dva hlavní proudy amerického zahraničně-politického myšlení. Zatímco

---

⁸ Liberální internacionalismus jako takový má hlubší kořeny, které vedou k zahraničně-politickým vizím prezidenta Wilsona. Wilsonova vize v sobě však obsahuje zásadní rozpor a koncept „wilsonianismu“ je tedy neurčitý a jeho obsah je závislý na konkrétní interpretaci. Na jedné straně se wilsonianismem rozumí snaha o

neokonzervativci málokdy viděli problém v unilaterálním používání americké síly k prosazování vlastních zájmů a hodnot, liberální internacionalisté byli vždy, vzhledem k odkazu války ve Vietnamu, k unilateralismu skeptičtější a podporovali budování mezinárodních institucí a liberálního mezinárodního řádu. V situaci americké hegemonie se však i liberální internacionalisté začali smířovat s realitou obrovské americké vojenské síly a zjištěním, že téměř jako jediná může být použita k prosazování lidských práv po celém světě. Na přelomu tisíciletí panovala mezi oběma tábory shoda ohledně role Spojených států v novém mezinárodním řádu. Obě strany viděly ve Spojených státech sílu dobra a lidských práv, za jejichž prosazování by měly bojovat. Jejich přístup se rozcházel v otázce formy, nikoliv podstaty, a jejich postoj k intervencionismu ve jménu lidských práv se lišil víceméně v přístupu k multilateralismu a v použitém slovníku (Rieff 2006, s. 164-170).

6.2 Americká debata o vývoji světového řádu

Podobnost východisek obou směrů můžeme pozorovat v nedávné americké debatě o budoucnosti mezinárodního řádu a místa Spojených států v něm, kterou shrnuje Pavel Barša ve své recenzní esejí (Barša 2015). Krátce si tuto debatu přiblížme. Barša analyzuje díla čtyř amerických myslitelů. Prvními dvěma z nich jsou John Ikenberry a Robert Kagan. Ikenberry, jedna z předních tváří amerického liberálně internacionalistického proudu, ve své knize *Liberal Leviathan* z roku 2011 (Ikenberry 2011), hledá možná východiska z krize americké hegemonie, která pro něj začala s vládou Bushe mladšího. Ten podle Ikenberryho na vahách mezi reálpolitickou pozicí národního zájmu a internacionalistickou snahou ustanovit mezinárodní řád sdílených univerzálních hodnot, vykročil příliš směrem k první pozici, čímž způsobil, že Spojené státy začaly působit dojem partikularistického impéria namísto univerzalistického hegemonu. Amerika se podle něj musí znovu naučit omezovat svůj unilateralismus a více se včlenit do systému mezinárodních institucí. Ty by stále udržovaly ve světovém řádu hierarchii, avšak „správcem“ mezinárodního řádu by nebyly pouze Spojené státy, nýbrž určitá „vůdčí skupina států“. Ikenberry v podstatě předpokládá, že za příznivých okolností získá existující americkou mocí nastolený liberální řád vlastní autonomní dynamiku, kterou Spojené státy nesmí narušovat přílišným sklonem k unilateralismu a imperialismu.

---

vybudování systému kolektivní bezpečnosti postavené na spolupráci států. Na straně druhé byl však Wilson nakloněn šíření demokracie a liberálních hodnot v rámci zaručení bezpečnosti Spojených států. V jádru wilsonianismu, a s ním i liberálního internacionalismu, leží pnutí mezi jeho suverenistickou a intervencionistickou částí (Thompson 2010, s. 29-30). Liberální internacionalismus se od 70. let přijetím individuálních lidských práv naklonil k intervencionistickému výkladu wilsonianismu.

Na tento jeho závěr reaguje neokonzervativce Robert Kagan, který v knize *The World America Made* z roku 2012 (Kagan 2012) tvrdí, že víra Ikenberryho v samopohyb dějin, který spěje k univerzalizaci Amerikou vytvořeného světového řádu je falešná. Namísto toho se domnívá, že proklamovaný úpadek Spojených států není tak dramatický, jak je často prezentován, ale že se takový jeví kvůli vypjatému triumfalismu prvního postkomunistického desetiletí. Kagan zastává názor, že Spojené státy musí maximalizovat svou mocenskou převahu, aby udržely jimi nastolený řád lidských práv a demokracie a bránily jeho erozi vinou čínských, ruských či islamistických útoků. Oba autoři tedy zastávají postvestfálský pohled na podobu budoucího řádu. Ikenberry odmítá rovnováhu mocí ve jménu liberálního řádu spravovaného z multilaterálního centra, Kagan zase navrhuje převahu unilaterální imperialistické mocnosti, která nastaví globální pravidla v rámci obrany vlastních zájmů i hodnot (Barša 2015, s. 68-73). Oba myslitelé však prosazují přetrvání řádu založeného na americké hegemonii.

Oproti dvěma výše uvedeným vizím globální jednoty nabízí Henry Kissinger (Kissinger 2014) a Charles Kupchan (Kupchan 2012) vizi plurality v budoucím mezinárodním řádu. Odmítají tedy jak Ikenberryho internacionalismus, tak Kaganův imperialismus. Kissinger i Kupchan předkládají určitou vizi neo-vestfálského řádu, který má kořeny v období mezistátních vztahů po vestfálském míru. Namísto dominance amerických hodnot, ať už způsobenou historickou či vojenskou silou, vidí budoucnost v aktualizované verzi „koncertu velmocí“, tedy pluralitním řádu, ve kterém je uznávána politická a morální rovnost jeho hlavních účastníků a zároveň mezi nimi panuje shoda na určitých základních hodnotách, která činí systém stabilní a omezuje závody ve zbrojení mezi jednotlivými póly. Spojené státy by se tedy, tváří tvář rostoucím nárokům ostatních velmocí na definici parametrů mezinárodních norem, měly aktivně účastnit diskuzí o podobě tohoto hodnotového konsenzu a svoje ambice omezit na co největší kompatibilitu obecných norem s normami vlastními. Kupchan tvrdí, že liberální demokracie v tomto multipolárním řádu musí pro hladké fungování vzájemných vztahů při jednání s ostatními velmocemi přestat prosazovat přesvědčení, že jejich ekonomické a politické uspořádání je historicky nadřazené. Stejně tak musí omezit intervencionismus založený na propagaci těchto hodnot jako správné cestě pro jakoukoliv společnost nehledě na její kulturní a politický kontext. Takový postup má vést k vytvoření atmosféry spolupráce a vzájemného respektu mezi velmocemi v hodnotově pluralitním světovém řádu (Barša 2015, s. 73-77).

Opuštění projektu šíření demokracie a tržního kapitalismu do jiných zemí však nemusí nutně znamenat ztrátu víry v tyto hodnoty. Například snaha prosazovat lidská práva v individualistické podobě, kterou získala od 70. let 20. století, se může stát zdrojem identity

a základem vyjednávací pozice při dialogu o sdílených hodnotách v rámci mezinárodního systému. Kupchanova a Kissingerova verze budoucnosti světového řádu však předpokládá umírněnost ve snaze tyto hodnoty učinit univerzálními a podmiňovat legitimitu a suverenitu ostatních států jejich dodržováním.

6.3 Humanitarismus v neovestfálském světě

Co by mohly jednotlivé scénáře v rámci této debaty znamenat pro budoucnost humanitarismu? V případě uskutečnění ideální podoby Ikenberryho internacionalistické vize by v podstatě docházelo k prohlubování R2P nebo obdobného principu, který by závisel na mandátu určitého mezinárodního tělesa, kterému by byla přisouzena univerzální legitimita rozhodovat o použití síly a pozastavení suverenity třetích zemí na základě liberálně demokratických hodnot a lidských práv. Spojené státy by se vzdaly ambicí intervenovat v rámci „koalic ochotných“ a intervencionismus nechaly v rukou této mezinárodní instituce. Humanitarismus by v tomto scénáři na jedné straně zůstal politickým nástrojem, který by sloužil k pacifikaci „černých děr“ generující *ne*-bezpečnost, na druhé straně by univerzalita řádu značně znemožňovala humanitárním organizacím typu ICRC a MSF zaujímat v konfliktech neutrální stanovisko. Existence všeobecné shody o podobě globálního pokroku by znamenala jednoznačné rozdělení na agresory a oběti v ozbrojených konfliktech a tedy i posun od rozlišení mezi přítelem a nepřítelem v politickém smyslu k označování nepřátel jako zločinců a k jejich postupnému vydělování z množiny lidství. Takový proces jde přirozeně proti základnímu principu humanitární pomoci, tedy principu humanity a všeobecnosti.

Kaganova imperialistická vize by zřejmě měla v konečném důsledku na humanitarismus podobné účinky. Značná závislost velkého množství humanitárních organizací na financích poskytovaných státy by pro ně znamenala nutnost stát po boku Spojených států a být nástrojem v jejich snaze udržet univerzální řád silou. Humanitarismus by tedy sloužil jako legitimizující fasáda ozbrojených kampaní, sloužící k udržení příznivého obrazu imperialistického centra na domácí i mezinárodní úrovni. Humanitární pomoc by v takovém případě nesloužila primárně cílové populaci, ale státním a mezinárodním dárcům. Jednostrannost a účelnost humanitární pomoci by byla stále více demaskována a humanitární organizace by byly vnímány jako prodloužené paže imperialistické armády. Ačkoliv pouze implicitně, Kagan také vyjadřuje víru v tezi o „konci dějin“ a tím i víru v historickou nadřazenost amerických hodnot. Pokud by o ní nebyl přesvědčen, jak podotýká Barša, nemělo by smysl bojovat za jejich univerzalizaci a nebylo by ani možné doufat v přijetí takového řádu jako legitimního jak ostatními státy, tak

Američany samotnými (Barša 2015, s. 77). Západní humanitární organizace by tedy čelily tlaku tento řád svojí činností podporovat.

Kissingerem navrhovaný minimální hodnotový konsensus mezi jednotlivými velmocemi v pluralistickém systému je předpokladem existence obdobně politicky neutralizovaného prostoru, ve kterém vzniklo hnutí Červeného kříže v 19. století. Tím pádem by v tomto prostředí mohl existovat mimo politického humanitarismu přičleněného k jednotlivým pólům i humanitarismus neutrální a univerzální. Kupchan zase tvrdí, že Spojené státy mají zaujmout vedoucí úlohu ve vyjednávání kritérií standardu „dobrého vládnutí“, podle kterého budou státy uznávány jako právoplatní členové mezinárodní komunity. Nicméně ve vztahu k režimům, které tomuto standartu nebudou vyhovovat, navrhuje zachování principu Odpovědnosti za ochranu v podobě vymezené tímto v budoucnu domluveným standardem. Vymezení kritérií členství v mezinárodní komunitě podle jeho názoru umožní vytvoření mezinárodního konsensu ohledně toho, které režimy jsou „dravé“ a u nichž je tedy legitimní uvažovat o humanitární či preventivní intervenci (Kupchan 2012, s. 191-195). Stejně jako se klasický vestfálský řád vymezoval vůči zámořským územím, nevestfálský řád by vyvinul nová kritéria, podle kterých by probíhala definice centra a periferie. Zatímco mezi státy centra by byla uznávána legitimita jejich státního zřízení a neporušitelnost jejich suverenity, státy periferie by dále čelily možnosti intervencí do jejich vnitřních záležitostí s cílem nastavit nově definovaný standard dobrého vládnutí. Princip R2P by tedy získal pouze nový obsah, ale jeho forma by byla zachována.

Tuto úvahu však komplikuje několik skutečností. Za prvé, evropský řád 19. století byl víceméně monokulturní a shoda na společném hodnotovém základu mezi jednotlivými státy byla daleko širší, než jaký by byl předpokládáný základ pluralistického řádu. Za druhé, „koncert velmocí“ byl ve svém dosahu sice globální, ale nebyl globalizovaný. Politickým centrem byla vždy jen Evropa. Vize světového řádu Kissingera a Kupchana předpokládají existenci více takových morálně-politicky homogenních skupin působících v heterogenním pluralitním světovém řádu sdílejícím minimální hodnotový základ. Taková situace je zatím historicky nepoznaná, její implikace jsou tedy nejisté. Za třetí, vzhledem k rozšíření jaderných zbraní mezi velmocemi a během posledních desetiletí historicky demonstrovanou neschopností i těch nejsilnějších států úspěšně dobýt a ovládnout území obývané nepřátelsky naladěnou populací (Deudney 2009, s. 255), lze očekávat, že pokud se velmoci jaderně neodzbrojí, či si alespoň nepostaví do cesty určité institucionální překážky bránící v okamžitém použití jaderných zbraní, nebudou probíhat konvenční války mezi póly v rámci centra a zároveň budou ubývat i intervence do periferie. Navíc, jelikož podle Kupchanova scénáře nebude existovat jeden

určitý preferovaný model řízení vnitřních záležitostí států, si lze těžko představit shodu mezi velmocemi na podobě intervence a následné rekonstrukce cílové společnosti. Ve světle těchto skutečností lze tedy na jednu stranu předpokládat, že by se humanitarismus, kvůli faktickému vymizení konvenčních mezistátních válek a závislosti na financích státních a (státy financovaných) mezistátních organizací, mohl stále nacházet v pozici nástroje řešení politických krizí, které nebudou pro velmoci centra dostatečně důležité, či budou příliš politicky komplikované na to, aby z jejich strany podnítily politické řešení. Na druhou stranu by však tento vývoj mohl otevřít dveře ke globalizaci humanitárních organizací. Multipolarita by mohla být zárukou pluralistického založení budoucího neutrálního a nezávislého humanitárního hnutí.

Závěr

Idea humanitární pomoci disponuje dlouhodobě silnou morální autoritou. Morální předpoklad humanitarismu je jednoduchý: lidé by neměli zbytečně trpět. Takový předpoklad pokládáme za univerzálně přijatelný.

Idea ustanovení společností poskytujících pomoc raněným ve válečných konfliktech však vznikla v určitém historickém kontextu, který určil jejich konkrétní podobu. Ačkoliv lze tedy jednoznačně přijmout ušlechtilost původní myšlenky, která stojí u kořenů humanitární pomoci, je potřeba se kriticky zamýšlet, jakým způsobem tvaroval mezinárodní politický vývoj její podobu a jaké překážky stojí v cestě realizaci jejích cílů. Za tímto účelem tato práce historicky analyzovala kořeny humanitární pomoci válečným raněným a snažila se je umístit do kontextu proměn mezinárodního řádu od vzniku hnutí Červeného kříže po diskuzi o budoucnosti velmocenského uspořádání ve 21. století.

Idea humanitární pomoci vznikla na základě filantropických pohnutek ženevské křesťanské buržoazie a rychle se rozšířila po celé Evropě. Rychle se uchytila v morální imaginaci tehdejších buržoazních kruhů, zejména kvůli branceckému charakteru evropských armád, zvyšující se ničivé síle zbraní a rostoucímu evropskému militarismu po desetiletích míru, který následoval po Vídeňském kongresu. Úspěch tohoto hnutí byl však zaručen díky zájmu evropských mocností reagovat na tlak veřejnosti, díky vývoji v komunikačních technologiích stále lépe informované o hrůzách odehrávajících se na bojištích. Díky této souhře morálního apelu evropské vyšší společnosti a zájmu států došlo ke schválení první Ženevské úmluvy v roce 1864. Pár let po jejím schválení však už čelil nově vzniklý Mezinárodní výbor Červeného kříže odporu států jejich závazky humanitárnímu právu prohlubovat a národní společenství Červeného kříže, ustanovená v jednotlivých státech, se postupně integrovala do vojenských aparátů států a byla využívána k mobilizaci civilního obyvatelstva a k jeho zapojení do válečných příprav. Už v prvních desetiletích existence humanitárního hnutí se objevuje základní paradox v jejím jádru. Ačkoliv cílem humanitárních organizací bylo tišit utrpení zraněných vojáků a poskytnout jim ochranu v mezinárodním právu, zvráceným důsledkem této činnosti bylo podporování válečného snažení států, které vedlo v roce 1914 k nejničivějšímu konfliktu dosavadní lidské historie. Mezinárodní výbor na hrozbu politizace vlastní činnosti opakovaně reagoval striktním legalismem a deklarací neutrality.

Zlom ve vývoji humanitární pomoci představovala nigerijská občanská válka v letech 1967 a 1970. Deziluze z procesu dekolonizace vedla k postupnému opouštění principu sebeurčení jako cesty k postkoloniálnímu uspořádání světa a otevřela cestu novému zaměření

na úroveň jednotlivce a jeho ochrany a emancipace. Do širšího povědomí v USA i Evropě se navíc začala dostávat vzpomínka holokaustu. Vzepření francouzských doktorů pracujících pro Červený kříž a jejich porušení zásad organizace vedlo ve zpětném pohledu ke vzniku nového typu humanitarismu, který byl politicky, ideologicky a mediálně angažovanější a odmítal omezení svazující jednání Červeného kříže, především princip neutrality a z něj pramenící mlčenlivost. V sedmdesátých a osmdesátých letech se rapidně rozrůstal počet nevládních humanitárních organizací a došlo ke vzniku svébytného pole organizací, jež mělo svou vnitřní logiku, která určovala podobu poskytované humanitární pomoci. Jelikož byly tyto nové organizace finančně závislé na pozitivním mediálním obrazu jejich vlastní práce, nebylo v jejich zájmu kriticky reflektovat dopady vlastní činnosti, ačkoliv si začínaly v průběhu 80. let stále více uvědomovat, že jejich působení může mít neblahé vedlejší účinky. V 80. letech také vstoupil do tohoto prostředí nový zásadní sponzor, státy, které v duchu obratu k neoliberalismu a privatizaci začaly omezovat vlastní rozvojové projekty a práci zadávat soukromým nevládním organizacím. Postupně začalo docházet k personálnímu a ideovému propojování státních aparátů sponzorských států a humanitárních organizací. Tento proces však mohl vyvrcholit až po pádu Sovětského svazu, kdy se staly Spojené státy hegemonem ve vnímaném období „konce dějin“ a vítězství jediného politicko-ekonomického modelu rozvoje společnosti. Vztah mezi státy a humanitárními organizacemi post-biaferského typu se utvářel během 90. let v sérii humanitárních intervencí, které vyústily v *de facto* splynutí obou sfér, společně s rozvojovou pomocí, do komplexu liberálního vládnutí, který měl ambici vylepšovat podmínky lidské bezpečnosti v méně rozvinutých oblastech v rámci zajištění vlastní národní bezpečnosti a globálního pokroku směrem k naplnění pochodu dějin.

Kontroverze, kterou vzbudila vojenská intervence do Iráku v roce 2003, neúspěch kampaně v Afghánistánu a finanční krize začínající v roce 2008 zásadně nabourala euforii z vítězství ve studené válce a vzbudila obavy, že se historie znovu rozpochybovala. Pokud se post-studenoválečný moment ukázal být pouze jednou z dalších fází historického vývoje, jak by mohla vypadat fáze následující? A co by mohl tento vývoj znamenat pro humanitární pomoc?

Historická analýza nechala vyplynout na povrch vnitřní paradoxy humanitarismu, které se zdají být historicky proměnlivé pouze v omezené míře. Ukázali jsme, že připomínka, kterou vnesla Florence Nightingalová v 19. století k návrhu Henryho Dunanta, se vrátila s novou aktuálností během procesu splývání politické moci a nevládních humanitárních organizací během intervencionistických 90. let 20. století. Během takového splnutí, ačkoliv zájem o něj byl oboustranný a oboustranně byla vnímaná i jeho prospěšnost, vedl v konečném důsledku

k podřízení humanitárních organizací politické moci a jejím cílům. Jak národní společenství Červeného kříže v období před první světovou válkou, tak mnohé nevládní organizace v 90. letech 20. století viděly ve spojení se státní mocí způsob, jak snáze a lépe naplnit vlastní humanitární imperativy. V obou případech ale mělo toto propojení zvrácené důsledky, které ve svém účinku odporovaly principům, kterými se měla humanitární pomoc podle svého přesvědčení řídit. V případě národních společností Červeného kříže vedlo jejich včlenění do vojenských aparátů k snazší militarizaci společnosti a k zapojení civilního obyvatelstva do příprav na válku. V post-biaferském období vedlo poskytnutí pomoci v různých případech k prodloužení konfliktu skrze živění válečné ekonomiky, humanitární „bezpečné zóny“ podporovaly politiku etnické čistky, přijímání pomoci dodávalo legitimitu jednotlivcům, rebelským skupinám, i celým režimům, a pomáhalo také s kontrolou obyvatelstva skrze administraci přísunu materiálu a potravy (Terry 2002, s. 27-51). Těchto paradoxů si byly organizace vědomy. Institucionální zájmy mnoha nevládních organizací však stály v cestě poctivé a veřejné reflexi dopadů jejich jednání. Frustrace z těchto dopadů a demonstrovaná neschopnost proměnit kontext vzniku humanitární tísňe vedla k požadavku větší politizace humanitární pomoci. Utopianistické založení mnoha organizací společně s jejich institucionálními zájmy vedly k tendenci prezentovat jakoukoliv činnost pod vlajkou humanitarismu jako činnost *a priori* prospěšnou. Takovým jednáním se organizace vzdaly politické odpovědnosti za svoje jednání, paradoxně v momentě, kdy samy požadovaly větší zapojení politických struktur do vlastní činnosti. V důsledku toho začala být humanitární pomoc v mnoha případech nahlížena jako prodloužená paže sponzorských států. Humanitaristé v takovém případě musí čelit všem důsledkům takového obrazu jejich disciplíny: od odmítnutí přístupu k obětem po útoky na polní nemocnice a jiná zařízení.

V práci jsme věnovali zvýšenou pozornost organizaci Lékaři bez hranic jednak z toho důvodu, že stála u zrodu nového humanitarismu během nigerijské občanské války, a jednak proto, že její vlastní rozkol v roce 1979 vystihuje dilemata politizace humanitární pomoci. Bernarda Kouchnera a Ronyho Braumana bychom mohli považovat za dvě tváře nového humanitarismu. Zatímco Kouchner viděl v humanitarismu aktivní cestu k naplnění vlastní utopické vize lepšího světa a nelze mu upřít zásadní vliv na politizaci humanitarismu a prosazování humanitárního intervencionismu, Brauman reprezentuje tendenci opačnou, reaktivní a reflektivní, citlivou na politický kontext, ve kterém humanitární pomoc působí a na důsledky, které může v praxi pro cílové obyvatelstvo mít. Zatímco Kouchnerovým zájmem bylo dosáhnout medializací určitých situací propojení humanitarismu se státní mocí, Brauman obě sféry v průběhu let chápal stále více jako oddělené a reflektoval negativní dopady jejich

mísení. Kouchnerův přístup se stal významným zejména během osmdesátých let a svého vyvrcholení dosáhl v patnácti letech po pádu Sovětského svazu. Bylo to právě v období prominence ideje „konce dějin“, kdy se Kouchnerův politický humanitarismus díky příznivé geopolitické a ideologické situaci prosadil. Avšak v souvislosti s diskuzemi o konci éry americké hegemonie je velice pravděpodobné, že tento přístup bude čím dál tím více demaskován jako ideologický nástroj západních demokracií. Pokud přistoupíme na myšlenku, že světový řád bude v budoucnu skutečně multipolární (vývoj na východě Evropy a v Jihočínském moři tomu nasvědčuje), přístup politického humanitarismu Kouchnerova typu bude stále více vnímán jako partikularistický projev místní politické tradice.

Snaha maximalizovat vlastní dopad spojením s politickou mocí vedla jak v období před první světovou válkou, tak v post-biaferském období k nežádoucím vedlejším účinkům a nedostatku reflexe vlastní činnosti. Politický humanitarismus post-studenoválečného období nejen zapomněl na svoje základní principy, v nejextrémnější formě i na samotný princip lidskosti jako například v Somálsku, kde docházelo ve jménu doručení humanitární pomoci k vraždám civilního obyvatelstva, ale také podporoval a prohluboval asymetrické globální mocenské vztahy. Možnou cestou pro zachování univerzální prominence humanitární pomoci v budoucnosti je reflexe měnící se politické reality samotnými organizacemi. Pokud mají podle návrhu Kissingera a Kupchana Spojené státy aktivně vyjednávat novou podobu univerzálně přijatelného hodnotového minima mezi světovými velmocemi, humanitární organizace by se měly v podobném duchu snažit vymezit vlastní operační prostor a účastnit se globálního dialogu, ze kterého budou vycházet budoucí mezinárodní pravidla týkající se humanitární pomoci. V rámci zachování autonomie vlastního pole bude nutné reflektovat nejen nežádoucí manipulaci pomoci stranami konfliktu, ale ve stejné míře také interferenci ze strany sponzorských států a mezinárodních organizací.

K tomu však bude zřejmě nutné, aby humanitární pomoc přesekla pouto, které ji v 70. letech spojilo s individuálními globalizovanými lidskými právy. Právě z „utopie lidských práv“, jak ji nazývá Moyn, pramení ambice humanitárních organizací nejen pomoci lidem v nouzi, ale také proměnit kontext, ve kterém jejich utrpení vzniká. K proměně tohoto kontextu je však potřeba moc, kterou disponují pouze státy. Podle Stephena Hopgooda je „režim lidských práv“, jak nazývá to, co jsme v práci nazvali liberálním komplexem, tedy soubor různých nástrojů, organizací, institucí a převážně americké moci a peněz, na cestě ke svému konci. Zmenšující se relativní dominance americké moci bude mít podle jeho názoru za následek rostoucí nevoli vůči normám prosazovaným USA, které budou stále více spatřovány jako výraz partikulárních hodnot podepřených americkou mocí. Důraz na individuální práva bude čelit tlaku

náboženských, nacionalistických, etnických a rodinných kolektivisticky pojímaných práv (Hopgood 2014, s. 21).

Když odepřeme post-studenoválečným desetiletím jejich historickou výjimečnost a začneme na ně nahlížet pouze jako na jedno z mnoha historických období, můžeme také nový humanitarismus zasadit do jeho historického kontextu a vnímat ho jako charakteristický projev určitých mezinárodně-politických podmínek.

Pokud byl základní tezí striktně neutrální humanitarismus Červeného kříže, často kritizovaný za morální pochybení vzniklá příliš striktním dodržováním vlastních principů, jeho antitezí byl post-biaferský nový humanitarismus, který pod vlajkou morálního pokroku na tyto principy naopak často zapomínal. Za jejich syntézu bychom mohli v budoucnu považovat přístup, který, poučen vývojem humanitární pomoci, bude schopen díky vlastní politické a morální citlivosti správně balancovat mezi odmítnutím a přílišnou horlivostí angažovat se v prostoru, který náleží státům.

Seznam použitých zdrojů

Abbott, Chris. 2005. *Rights and Responsibilities: Resolving the Dilemma of Humanitarian Intervention*. [online] <http://www.oxfordresearchgroup.org.uk> (cit. 2016-07-09) Dostupný z WWW: <http://www.oxfordresearchgroup.org.uk/sites/default/files/rightsresponsibilities.pdf>

Allen, Tim; Styan, David. 2000. A Right to Interfere? Bernard Kouchner and the New Humanitarianism. *Journal of International Development*. vol. 12, no. 6. s. 825-842 ISSN 1099-1328.

Barnett, Michael; Weiss, Thomas G. eds. 2008. *Humanitarianism In Question: Politics, Power, Ethics*. Vyd. 1. Cornell University Press: Ithaca and London, 303 s. ISBN 978-0-8014-4486-9.

Barnett, Michael. 2011. *Empire of Humanity: a History of Humanitarianism*. Vyd. 1. [ebook]. Cornell and London: Cornell University Press. eISBN 978-0-8014-6109-5.

Barša, Pavel. 2011. *Paměť a genocida: úvahy o politice holocaustu*. Vyd. 1. Praha: Argo, 283 s. ISBN 978-80-257-0368-7.

Barša, Pavel. 2015. Světový řád na rozcestí: Americká debata. *Mezinárodní vztahy*. Vol. 50, no. 2, s. 65-77. ISSN 0323-1844.

Blair, Tony. 1999. „The Blair Doctrine“ [online] www.pbs.org. (citováno 2016-07-9) Dostupné z WWW: http://www.pbs.org/newshour/bb/international-jan-june99-blair_doctrine4-23/

Bloch, Marc. 1967. *Obrana historie aneb Historik a jeho řemeslo*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Svoboda, 183 s

Boissier, Pierre. 1973. Florence Nightingale and Henry Dunant. *International Review of the Red Cross*. vol. 13, no. 146. s. 227-238. ISSN 1026-8812.

Brauman, Rony. 2012. Médecins Sans Frontières and the ICRC: matters of principle. *International Review of the Red Cross*. vol. 94, no. 888, s. 1523-1535. ISSN 1607-5889.

De Montclos, Marc-Antoine Pérouse. 2009. Humanitarian Aid and the Biafran War. *Africa Development*. vol. XXXIV, no. 1, s. 69-82. ISSN 0850-3907.

De Waal, Alex. 2006 [1997]. *Famine Crimes: Politics & the Disaster Relief Industry in Africa*. Vyd 5. Indiana: Indiana University Press. 238 s. ISBN 10: 0-253-21158-1.

De Waal, Alex. 2010. An Emancipatory Imperium? Power and Principle in the Humanitarian International. In: Fassin, Didier; Pandolfi, Mariella eds. *Contemporary States of Emergency: The Politics of Military and Humanitarian Interventions*. Vyd. 1. New York: Zone Books, s. 295-316. ISBN 978-1-935408-00-0.

Desgrandchamps, Marie-Luce. 2011. Revenir sur le mythe fondateur de Médecins Sans Frontières: les relations entre les médecins français et le CICR pendant la guerre du Biafra (1967–1970). *Relations Internationales*. vol. 2, no. 146, s. 95-108. ISSN 2105-2654.

Deudney, Daniel H. 2009. *Bounding Power: Republican Security Theory From The Polis To The Global Village*. Vyd. 3. Princeton a Oxford: Princeton University Press. 391 s. ISBN-13 978-0-691-11901-4.

Duffield, Mark. 2001. *Global Governance and the New Wars: The Merging of Development and Security*. Vyd. 1. London & New York: Zed Books. 293 s. ISBN 1-85649-748-8.

Eckel, Jan. 2014. The Rebirth of Politics from the Spirit of Morality: Explaining the Human Rights Revolution of the 1970s. In Moyn, S., Eckel, J. (eds.). *The Breakthrough: Human Rights in the 1970s*. Vyd. 1. Philadelphia: University of Pennsylvania Press. s. 226-259. ISBN 978-0-8122-4550-9.

Favez, Jean-Claude. 1998. *The Red Cross and the Holocaust*. Vyd 1. Cambridge: Cambridge University Press, 353 s. ISBN 0 521 41587 X.

Ferguson, Niall. 2005. *Colossus: Vzestup a pád amerického impéria*. Vyd. 1. Praha: Dokořán, 399 s. ISBN 80-7363-026-5.

Forsythe, David P. 2005. *The Humanitarians: The International Comitee of the Red Cross*. Vyd. 1. Cambridge University Press: New York, 372 s. ISBN-13 978-0-511-12804-2.

Forsythe, David P.; Rieffer-Flanagan, Barbara Ann J. 2007. *The International Committee of the Red Cross: A neutral humanitarian actor*. Vyd. 1. Oxon: Routledge. 122 s. ISBN 0-203-48021-X.

Fox, Renée C. 2014. *Doctors Without Borders: Humanitarian Quests, Impossible Dreams of Médecins Sans frontièes*. Vyd. 1. Baltimore: John Hopkins University Press. 316 s. ISBN 1-4214-1355-8.

Fukuyama, Francis. 1989. The End of History? *National Interest*. Summer 1989. ISSN 0884-9382.

Heerten, Lasse. 2014. The Dystopia of Postcolonial Catastrophe: Self-Determination, the Biafran War of Secession, and the 1970s Human Rights Moment. In Moyn, S., Eckel, J. (eds.). *The Breakthrough: Human Rights in the 1970s*. Vyd. 1. Philadelphia: University of Pennsylvania Press. s. 15-32. ISBN 978-0-8122-4550-9.

Herman, Joost; Dijkzeul, Dennis. 2011. A Matter of Principles: Humanitarian Challenges. *The Broker*. [online] (citováno 2016-07-11) Dostupné z WWW: <http://www.thebrokeronline.eu/Articles/A-matter-of-principles>

Hobsbawm, Eric. 1995. *Age of Extremes: The Short Twentieth Century (1914-1991)*. London: Abacus. 627 s. ISBN 0-349-10671-1.

Hopgood, Stephen. 2013. *The Endtimes of Human Rights*. Vyd. 1. Ithaca and London: Cornell University Press, 255 s. ISBN 978-0-8014-5237-6

Hutchinson, John. F. 1996. *Champions of Charity: War and the Rise of the Red Cross*. Vyd. 1. Westview Press: Boulder, Colorado, 491 s. ISBN 0-8133-2526-9.

Chandler, David. 2001. The Road to Military Humanitarianism: How the Human Rights NGOs Shaped a New Humanitarian Agenda. *Human Rights Quarterly*. vol. 23, no. 3, s. 678-700. ISSN 1085-794X.

Ignatieff, Michael. 2000. *Human Rights as Idolatry, Human Rights as Values: The Tanner Lecture on Human Values*. [online] s. 287-349 (citováno 2016-10-07) Dostupné z WWW: <tannerlectures.utah.edu/_documents/a-to-z/i/Ignatieff_01.pdf>

Ikenberry, G. John. 2012. *Liberal Leviathan: The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order*. Vyd. 1. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 392 s. ISBN 978-0-691-12558-9.

Kagan, Robert. 2012. *The World America Made*. Vyd. 1. New York: Alfred A. Knopf. 149 s. ISBN 978-0-307-96131-0.

Keegan, John. 2004. *Historie válečnictví*. Vyd. 1. Praha a Plzeň: Beta-Dobrovský a Ševčík. 366 s. ISBN 80-7306-116-3.

Keys, Barbara J. 2014. *Reclaiming American Virtue: The Human Rights Revolution of the 1970s*. Vyd. 1. Cambridge, Massachusetts a Londýn: Harvard University Press. 362 s. ISBN 978-0-674-72485-3.

Kissinger, Henry, A. 2014. *The World Order. Reflections on the Character of Nations and the Course of History*. Vyd. 1. New York: Penguin Press. 432 s. ISBN 978-1-594-20614-6.

Kolář, Petr. 2015. Disent, sociální práva a neoliberální revoluce. In: Příbáň, Jiří; Bělohradský, Václav. *Lidská práva: (ne)smysl české politiky?* Vyd. 1. Praha: Slon. 253 s. ISBN 978-80-7419-230-2.

Kupchan, Charles A. 2012. *No One's World. The West, the Rising Rest, and the Coming Global Turn*. Vyd. 1. Oxford a New York: Oxford University Press. 272 s. ISBN 978-0-199-73939-4.

Lauren, Paul Gordon. 1998. *The Evolution of International Human Rights: Visions seen*. Vyd. 1. Philadelphia: University of Pennsylvania Press. 385 s. ISBN 0-8122-1521-4.

Maillard, David. 2008. 1968-2008: le Biafra ou le sens de l'humanitaire. *Humanitaire*. [online]. (citováno 2016-6-08) Dostupné z WWW: <<http://humanitaire.revues.org/182>>

Makaremi, Chowra. 2010. Utopias of Power: From Human Security to the Responsibility to Protect. In: Fassin, Didier; Pandolfi, Mariella eds. *Contemporary States of Emergency: The Politics of Military and Humanitarian Interventions*. Vyd. 1. New York: Zone Books. s. 107-128. ISBN 978-1-935408-00-0.

Makita, Yoshiya. 2014. The alchemy of humanitarianism: the First World War, the Japanese Red Cross and the Creation of an International Public Health Order. *First World War Studies*. vol. 5, no. 1. s. 117-129. ISSN 1947-5039.

Moorehead, Caroline. 1998. *Dunant's dream: War, Switzerland and the History of the Red Cross*. Vyd. 1. HarperCollins: London. 780 s. ISBN 0-00-255141-1.

Moorehead, Caroline. 2005. *Crisis of Confidence*. ICRC Resource Centre. [online]. (citováno 2016-06-20) Dostupný z WWW: <<https://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/6dzk8m.htm>>

Moyn, Samuel. 2010. *The Last Utopia: Human Rights in History*. Vyd. 1. Cambridge, Massachusetts a Londýn: Harvard University Press. 337 s. ISBN 978-0-674-04872-0.

Moyn, Samuel. 2014a. *Human Rights and the Uses of History*. Vyd. 1. London: Verso. 155 s. ISBN 978-1-78168-263-0.

Moyn, Samuel. 2014b. The Return of the Prodigal: the 1970s as a Turning Point in Human Rights History. In Moyn, S., Eckel, J. (eds.). *The Breakthrough: Human Rights in the 1970s*. Vyd. 1. Philadelphia: University of Pennsylvania Press. s. 1-14. ISBN 978-0-8122-4550-9.

Moyn, Samuel; Eckel, Jan (eds.). 2014. *The Breakthrough: Human Rights in the 1970s*. Vyd. 1. Philadelphia: University of Pennsylvania Press. 339 s. ISBN 978-0-8122-4550-9.

Onuoha, Godwin; Obi, Cyril. 2015. Nigeria and the Biafran war of secession: When national unity triumphs over self-determination? In: Bereketeab, Redie. *Self-Determination and secession in Africa: the post-colonial state*. Vyd. 1. London and New York: Routledge. s. 180-196. ISBN 978-1-315-76290-6.

Peoples, Columba; Vaughan-Williams, Nick. 2010. *Critical Security Studies: An Introduction*. Vyd. 1. London and New York: Routledge. 182 s. ISBN 0-203-84747-4.

Pictet, Jean. 1979. *The Fundamental Principles of the Red Cross: commentary*. [online]. (citováno 2016-10-07) Dostupné z WWW: <<https://www.icrc.org/eng/resources/documents/misc/fundamental-principles-commentary-010179.htm>>

Rieff, David. 2002. *A Bed for the Night: Humanitarianism in Crisis*. Vyd. 1. New York: Simon & Schuster, 367 s. ISBN 0-684-80977-X.

Rieff, David. 2006. *At The Point of a Gun: Democratic Dreams and Armed Interventions*. Vyd. 1. New York: Simon & Schuster. 270 s. ISBN-13 978-0-7432-8707-4.

Rodogno, Davide. 2012. *Against Massacre: Humanitarian Interventions In The Ottoman Empire, 1815–1914 - The Emergence of a European Concept and International Practice*. Vyd. 1. [ebook]. Princeton and Oxford: Princeton University Press. ISBN: 978-0-691-15133-5.

Senik, Juliette. 2014. *Kouchner Brauman: Duel sans frontières*. [video] [online]. 52min 17s. (citováno 2016-07-02) Dostupné z WWW: <<http://www.ina.fr/video/VDD14002960>>

Schmitt, Carl. 2006 [1950]. *The Nomos of the Earth in the International Law of the Jus Publicum Europaeum*. Vyd 2. Telos Press Publishing: New York. 372 s. ISBN: 0-914386-29-8.

Schmitt, Carl. 2013. *Pojem politična*. Vyd. 2. Praha: OIKOYMENH. 124 s. ISBN 978-80-7298-491-6.

Terry, Fiona. 2002. *Condemned to Repeat? The Paradox of Humanitarian Action*. Vyd. 1. Ithaca and London: Cornell University Press. 282 s. ISBN-13: 978-0-8014-8796-5

The White House. 2002. *The National Security Strategy of the United States of America*. [on-line]. 35 s. (cit. 2016-07-9) Dostupný z WWW: <<http://www.state.gov/documents/organization/63562.pdf>>

Weissman, Fabrice. 2011. Silence Heals... From the Cold War to the War on Terror, MSF Speaks Out: A Brief History. In Magone, Claire; Neuman, Michael; Weissman, Fabrice (eds.). *Humanitarian Negotiations Revealed: the MSF Experience*. Vyd. 1. London: Hurst&Company. s. 177-198 ISBN: 978-1-84904-163-8.